AL LIAMM

Tir na n-òg

NIVERENN

35

Du - Kerzu

1952

UN DROIDIGEZH NEVEZ EUS AR BIBL e brezhoneg, ul labour aketus diwar ar skrid a orin.

Prenit diouzhtu ar c'hentañ levrig embannet :

AVIEL SANT MAZHE

Priz : 250 lur ha 30 lur mizoù kas

Goulenn digant an Ao. beleg L. ar Floc'h,
Pensionnat St Pierre, Saint-Brieuc. - C.C. Rennes 342-12
Grit embann en-dro deoc'h evit al levr nevez

AN ANTEKRIST

Tangi MALMANCHE

War baper kaer : 320 lur ; war baper boutin : 180 lur

AR SPONTAILH

Jarl PRIEL

War baper kaer : 480 lur ; war baper boutin : 350 lur

AQUIS SUBMERSUS

STORM, *tr.* P. DENEZ

War baper kaer : 280 lur ; war baper boutin : 150 lur

KLENVED AN TOGN

pezh-c'hoari fentus

gant Jarl PRIEL

War baper kaer : 150 lur ; war baper boutin : 100 lur
30 lur mizoù kas

P. BODENAN, 42, rue La Tour-d'Auvergne, Ergué-Armel
Quimper - C.C.P. 212-23 Rennes

AL LIAMM

Tir na n-ôg

Du - Kerzu

8et BLOAVEZH

PROFOU BETEK

MIZ DU :

116.796 LUR

BLOAVEZH MAT

HA

NEDELEG LAOUEN

D'HON HOLL

LENNERIEN

TAOLENN

Barzhonegoù, *gant Maodez Glanndour* 3

Dastumad Pennwern 9

Maronad, *gant Per Denez* 15

Al Lestr « Pembroke », *gant Jarl Priel* 19

Prederiadennoù : Divi Kenan Kongar, *gant Y. Olier* .. 26

Gwiglann, bro chelgenn, *gant Kerlann* 34

An anvioù-badez brezhonek, *gant Maodez Glanndour* .. 47

Rann-yezh Bro-Gernev, *gant Aldrig a Naoned* 55

Ar Gouezeleg, *gant Per Denez* 62

Breizh hag ar Bed, *gant Benead* 68

Notennoù 71

BARZHONEGOU

gant Maodez GLANNDOUR

AR PINSIN DOUR

Va buhez o fuiñ
'Vel dour 'tre va daouarn,
Va buhez o fuiñ...
Gant pezh a chom em palv
Ha petra rin ?
E keit m' emañ an dud o c'hoari
Hag o ren cholori er ru,
Me antren er porched
Ha skeiñ va dour er piñsin.
Amañ eo treuzoù an hollved,
Amañ neved ar c'han hag al lavar.
O deus bremañ, Verb galloudus,
Deus ha stoliet gra sin ar Groaz
War an dour-se hanter-varo.
Taol c'hoazh ennañ ur binsadenn,
Ha betek teir eus hal (1) *da furnezh,*
Ha gra dioutañ dour feunteun vev.
D' ar re az klask e servijo
D' en em sinañ da vont e-barzh
D' en em buraat ha da stouiñ
Ha da gompren ha d'azeuliñ.

Diskar-amzer 1952.

(1) hal = holen.

SKEUDENN AR BED

Skeudenn ar bed a anavan,
D' an nep a sell, tri dra warni.

Hag ar c'hentañ eo te Jezuz,
Gourvezet marv en douar pri.

An eil tra eo da vamm dener,
Laket er bez, santez Mari.

'Vit an trede, ur gwele trist,
Warnañ ur c'horf maro, divi.

Kelan va zad, kelan un all,
N' ouzon, n' eus forzh, pe va hini.

Met 'us dezho, da zremm, Jezuz,
Da gorf nerzhus o tasorc'hiñ.

Ha korf Mari, neved santel,
Douget d' an neñv, er veuleudi.

Dirak ar gwele, ur piled,
Gouloù a c'hoanag o pediñ.

Un tu d' ar bed, un tu a boan,
An droug, ar marv, hag ar fazi.

Met ar Vuhez war an tu all,
Doue da viken o trec'hiñ.

AR VALAFENN

Ar valafenn en he foupenn
Daoust hag e oar he dije diwaskell ?
Daoust hag e oar e plijo d' ar goulou
C'hoari arc'hoazh war he livioù,
Ha dezhi hec'h-unan follañ mibin er sklerijenn ?
Daoust hag e oar ar breñvedenn,
E-pad m' emañ en amc'houloù ?

ARSAV

Aezenn ar serr-noz a save ; ha skleurioù diwezhañ an devezh a vouskane iskis, 'vel son mouk un drompilh oc'h eilañ telennoù.

Ha treiñ a ris 'vit sellout ur pennad ouzh an hent war va lerc'h, ouzh hedad an deizioù tremenet ha roudenn ur veaj na vo morse gant den ergerzhet a-nevez.

Abeg va donedigezh er bed, hag-eñ 'vefe kan va botoù war sklent an hent, da c'hervel ar re all da vont ivez ? Pe treiñ-distreiñ en goullo betek an noz distrad ?

Azezet on hag e soñjan... Mut eo ar bed... Deomp 'ta war-raok. Pa savan, ur steredenn e lein an oabl a responte d' ar preñv-goulou.

Here 1952.

SEC'HED

Sec'hed em eus, sec'hed em eus...
Goude devezh gwrizias
Loened gouez ar c'heoteg a sav kuit hag a ya
En skleur al loar, etrezek ar stêr vras.
Hag en ur vont e c'harmont, e c'harmont d' an dour.
Sec'hed o deus, sec'hed, sec'hed !
Ya, kras eo va c'halon evel ur gouelec'h pri.
Davit dour ar stêr vras e laoskont yud o c'hri :
En em soubañ endro en douster sen (1) *ar red,*
Hag evañ, evañ ar stêr a-bezh...
Sec'hed, sec'hed...

(1) sen = sin (frais, calme).

GOUELEC'H

Naon he deus an noz, naon, naon eus sklerijenn,
Eus ar mil ha mil heol a lugern er pellder.
Eus goulou aour he deus naon.

Hogen perak gant ar beure
E teu endro daslivioù foll an deiz
Ha mousc'hoarzh ar sonioù
Ha c'hoari faltazi
Ha moneiz notennoù !
Skarzhañ kuit kement-se !
Skubion !

Ar gouelec'h ne fell ken dezhañ
Met sklerijenn hepken, sklerijenn c'hlan :
Eus goulou aour en deus naon.

O gouelec'h pri, va ene kras,
Ec'honder noazh, sioulder hep kri,
Nemet an avel,
Flourad an avel war an traez,
Mouezh an avel war an diharz,
Kan an avel,
An avel !

1950.

ENKLASK

Me an Hini 'zo en tu-hont, en tu-hont :
Ar skeudenn-se a rez dit ac'hanon
Un touellwel n' eo ken !
Deus ha tosta, astenn da zivrec'h davedon,
Me 'zo c'hoazh en tu-hont.
Ya, koll a rez kalon,
Rak pep mac'h ez war-raok
E seblantan tec'hout
Pelloc'h, pelloc'h.
Ha n' eo ket gwir.
Da c'hortoz a ran.
Ha te, tosta muioc'h, tosta bemdez :
Pep kammed 'zo tostaat.
Kendalc'h da vont.
Ya, morse n' az po echu :
Bepred moarvat e vin en tu-hont,
Rak an hini divent ez on.
Ha koulskoude, kred ac'hanon,
Ya, kred ez on tost, tost dit-te,
Hag emaon dija ganit amañ hag aze.

1950.

HINON

O va ene, kemer evit da di, barr an hinon,
Diskuizh ha peoc'h diazezet, divrall,
Du-hont, o va c'halon,
Chom, chom du-hont !

Hag ac'hano, taol ur sell,
Ur sell ledan, ur sell ec'hon
Ouzh dremm ar bed.
Evel merion, an dud
A furch, a skrap
Ha ne gomprenont tra.
Met ac'hann, dindanout
E welez-te, e welez-te bremañ
E ster gant an hollad ha gant pep tra.

O neuze, gant e gas
Red an amzer
A c'hell mont, a c'hell mont...
Er peoc'h, te 'zo er peoc'h,
Amañ, amañ, er peoc'h, en hinon.

Eizhved Pask, 1946.

DASTUMAD PENNWERN

AR WREK LAOUR

Ar wroek yaouank a levere
De mamek paour eun de a we :
— Ma mamek paour, di me leret
A me so clan gant ar clenvet,
A me so clan gant ar clenvet
So hanvet laournes arajet ?
— Oh ia, ma merch, clan a hoc'h sur,
N'en kemeret ket an displijadur.
— Ma mamek paour, dime leret
Ac e mes ma bro a vin kasset ?
— Oh ia, ma merch, hep lacat mar
Savet a vo dac'h eun ti douar ;
E bars en creïs eur c'hoat a vo savet
Lec'h na neï na tud na loëned.
— Ma vije bet bolonte Doue
Bean roët eur clenvet all dime !
Me na vijent ket deus ma bro kasset
Lec'h na voëljent na tud na loëned.

— Ma mamek paour, mar em karet,
En bord al lan din vo savet.
Savet din ma zi en bord al lan,
War bord an hent a ia da jaujan,
Ewit ma velin ma broïs
E vont tusek San Ian ar bis.

Ar wregek paour a levere
Da picherourien e zi neve :
— Micherourien ghèz, oh me ho ped,
Ma frenest an tu cle a lekfet,
A lekfet ma prenest en tu cle
Ma voëlin ma heuriou pa vo de.

— Ma mamek paour, mar em keret ;
Hant da diziou ganen chomfet ;
Chomet ganen han da tri de
Ken a vin kasset dam zi neve.

Ar wrek yaouank a levere
War e zreuzo warben an tri de :
— Me a voël arri kroas ha banier ;
'Arri int da gaç anon der ger,
Da gaç anon d'em c'her divezan.
Me a sant ma c'halon o rannan.

Ar wrek yaouank a levere
D'er messaer denvet seis vla goude
Biou d'he frenest pa dremene :
— Messaer denvet, dime leveret,
Ha c'hui a war neventes ebet ?
— Me na noun netra a neve
Mert ho pried eureujer hirie,
A paneveit a c'hoc'h lauvoures
Me moa groet dec'h eur c'harlantes.
— Groet ho charlantes pa gherfet,
Gant joa vras a vezo kemeret.
Hac e groet hu din gant grenn koular,
Karghet e ma c'halon a glac'har.
Messaer denvet, mar em c'heret,
Gret ma gourc'hemenou d'em fried ;
Leret dean, anhan' Doue,
Kat soign demeus ma bugale.

Ar messaer denvet a levere
D'an ozac'h a eured dabardae :
— Abiou al lan p'hon tremenet,
Gourc'hemenou widoc'h e meus bet
Da diaç dac'h diant ho pried.

An ozac'h eured pa neus clevet
Tri gwech dan douar a so coët,
Gant ar messaer a he savet.
— Otrou Doue, salver ar bed,
Me sonje wa maro ma fried.
Seiz vla so he de zi kasset,
Me sonje ganen e wa marvet.
Mez fenos en goële na ghouskan
Na nime d'he goeled da ghentan.
Ar wrek a eured a levere
Dan ozac'h a eured vel m'a cleve :
— Chomet er gher gant ho yec'het,
Clan e gant al laournes arajet.
— A pa ve clan gant ar gonar,
Me iel d'he goelet d'he zi douar.

An ozac'h a eured a levere
Tal an ti douar pa narie :
— Ma fried ker, diorret ho tor,
Arri hon aman da c'houl dior,
Arri hon aman wit ho koelet.
Me eo ho mignon hag ho pried.
— An nor man na ve ket digoret
Boe ma hon aman gant ar c'hlenvet ;
Dispennet hon oll gant gant ar c'hlenvet
Ha ma dor dac'h na diorrin ket.
— A pa vec'h clan gant ar gonar,
Diorret din ho ti douar,
Me renko mont en ho ti douar.

Ne oa ket e c'hir perachuet
An hor en ti a neus tolet.
En kerc'hen he bried e lampet
E wite da vean dispennet.
Tapet en deus ive ar clenvet
Ha prest goude ho daou int marvet.
Ho zi warne zo bet diskaret
Ha dindannan int bet interet.

Dastumad Pennwern, lev. 91, p. 110-115 ha

lev. 95, p. 25-31.

Notenn. — Kavout a ra deomp ez eo gwelloc'h skrivañ Pennwern, ha n'eo ket Penngwern. E Lopereg, ez eus ur gêr war ar maez a reer « Le Penngwern » anezhi e galleg hag a vez anvet « Ar Bennwern » e brezhoneg.

AN DUKES ANNAN

Er blaoues mil eis cant
Pa oa laket ar saisi voar Guengamp
Voar bors lomikel e man ar Saoson
An allamagnet var bors Roason
Var bors treguer man ar plantet
Ma heo karget ker a soudardet.

Ar prinç denobla a oulene
Deus ar porcher paour nag an de ce
Digoret a vo ar porcher man
Dar princ denoblan zo ariet aman
Dar princ denoblan zo ariet aman
Trivoar mil cavalier zo gantan.

Trivoar mil cavalier dud vaillant
Da lakat ar saisi war Wengamp
Ar porcher paour a respontas
Dar princ denoblan wel ma e klevas
Ne vo ket digoret ar barier man
Ken ma vo klevet gant an dukes annan.

Ar porcher paour a houlene
Deus an dukes annan an de ce
A digoret vo ar barier man
Dar princ denoblan zo ariet aman
Dar princ denoblan zo ariet aman
Trivoar mil cavalier zo gantan.

Trivoar mil cavalier tud vaillant
Da lakat ar saisi woar Wengamp.
An dukes annan a respontas
Dar porcher paour vel ma e klevas
Ma dorojo a zo moraillet
A ma murio a zo cimentet.

A pa vea tri mil enter a nee
Me ne ran ket a cas ane
Ed tu da carga ar c'hanon bras
Da rei dar princ denoblan woar e fas
Ed tu buan allesse de kargan
Triwoar boulet rol a ia ennan
A quemendal a boulejou roue
A quemendal a boulejou canon

A quemendal deus a windrail vras
Da rei dar princ denoblan var e fas.

Ne voa ket e guer perachuet
Ar c'hanonier paour a zo lac'het
Digant un ten poul guen dimeus ar gand
Digant eur chevalier anoet garant.

An dukes annan a lere
Dan canonieres ag a de ce
A ma Doue pera vo greet
Pa e om c'hanonier paour lac'het.

Ag ar c'hanon bras chomet braquet
Ar c'hanoniere a respontas
Dan dukes annan evel ma e c'hlevas
Ma de ar c'hanon bras chomet braquet
Breman zont a vezo losquaet
Me a woel aont eur regimant fin
A c'halono e no c'hreis o c'houarsin
Mes breman zont e vont var c'houin.

Ne woa ked e guer perachuet
Ar c'hanon bras a zo losquaet
Triwoar kant cavalier zo lac'het
Triwoar kant cavalier zo lac'het
Ag an ol bors a zo digoret.

Ar princ denoblan a houlene
En ker Guengamp pa entree
Debonchour a joa ol er guer man
A dar merc'het terrublan pa non guelan
A dar merc'het terrublan pa non guelan
A laka ar c'hanon bras da vrakan
Derc'h ma soudardet vo ar merc'het koant
A dime an aour ag an arc'hant.

Ar princ denoblan a houlene
En illis Guengamp pa entree
A contant e verc'h Guourc'hes Vari
A lakem o ti da varchossi
Ar secritiri da gao ar guin
Ag o c'hoter bras da dol guegin.

Ne woa ket e guer perachuet
A cleier da zon zo commencet
E commencet ar cleier da son
Kent a epouvante o c'halon.

Ar princ denoblan a lavare
De pachic bian an de ce
Ke alesse buan dan tour plat
Da c'houd piou zo deus o brancelat
Deus ta daou koste vo sabreno
Gant ta zaou zorn te combatto.

Ar pach bian a respontas
Dar princ denoblan evel ma e klevas
E bars an tour plat me a zo bed
Netra a newe me ne meus gouelet
Nemet ar Wouerc'hes Vari ag e mab
E woan o daou deus e wrancelat
Ag evel ar woas e rede e goat.

Ar princ denoblan pa e neus klevet
De soudardet e neus laret
C'houi ma soudardet reit peb a scouet
A me ma unan a rein daouzec
Da pea an domag e meus groet
Da bean ar ker Guengamp komeret.
Kemeromp or c'hesec a dem en ent
A lesom o zier gant ar sent.

Dastumad Pennwern, lev. 91, fol. 53-56.

Keñveriañ e **Gwerzioù an Uhel**, levrenn 2, p. 40 ha 48, daou stumm eus ar son-se dindan an ano **Seziz Gwengamp**. Ha sellout ouzh ar **Barzaz Breiz**, p. 257, **Seziz Gwengamp**.

MARONAD

gant *Per DENEZ*

« Ha c'hwi zo bet en interamant, Itron Penneg ? Sur-mat, ne oa ket kalz tud. Just un nebeut re sot eveltañ. Hag an amezeien ivez, en abeg d' ar familh. Karet em bije mont da welout, met n' em eus ket bet amzer. Ret e oa kas va mab-bihan d' ar medisin, ha n' asant ket mont gant den nemet ganin e ve. Spontet eo bet ar wech kentañ gant ar benveg a vez lakaet war ho pruched da selaou, ha bremañ e vez un abadenn bep taol. Ur bugel kollet, c'hwi oar !

Ur banneig kafe ho pezo c'hoazh ? Eo, eo. Arabat ober chistroù : evidoc'h em eus graet kafe fresk. Re greñv eo ? Ur banneig ken bihan ne c'hell ket ober droug deoc'h memes tra ! Setu... Ya, karet em bije mont d' an interamant. E ana-vezet 'm eus gwechall. Penaos, ne ouiec'h ket ? O chom e-kichen o zi e oamp pa laboure va gwaz en arsanailh. Hag eñ, pa zistroe eus ar skol ha na oa ket e vamm er gêr, a zeue da c'houl bod ganin ur pennadig amzer. Ur paotrig mat. Pennek avat, ur spont. Tapout a rae flac'hadoù gant e vamm pa ne felle ket dezhañ debriñ e soubenn, ken e tape — met ne zebre ket. Ur mantr eo koulskoude e vije aet gant ar menozioù-se rak, e gwirionez, ur paotrig mat e oa. Ne gav ket deoc'h, itron Penneg, e tlefe bezañ fuzuilhet ar re a laka seurt menozioù e penn ar re yaouank ? Me 'lavar e tlefent bezañ. Rak int eo a zegas ar gwalleur er familhoù.

Sellit e familh da hemañ. Tud vat. Tud onest. Poaniet ganto pezh a c'hellent da sevel o bugale. Rak labouret o deus, e gerent, hellit da grediñ, evit sevel anezhañ evel m' eo bet savet hag e gas d' ar skol keit amzer. Labouret o deus, hag espernet gwenneg goude gwenneg, ha dioueret meur a blija-dur. E vamm a lavare « hon dever hon eus graet ». Ouzhpenn o dever, an dud paour. Ha peseurt gopr o deus, pa zeu bras o bugale ? An dizenor. Hag ar marv.

Hag ar marv, itron Penneg. Rak e vamm a zo bet lazhet gantañ. Ne oa ket ur vaouez kreñv anezhi. Ha re he doa labouret evit sevel anezho-holl hep sikour matezh ebet. Gouzout a rit eveldon, itron, pebezh poan a ranker kemer gant ar vugale, etre fardañ boued dezho, gwiskañ anezho, gwal-c'hiñ, feriñ, ha derc'hel ho ti naet hag e-ratre. Nag a bet gwech n' em eus ket gwelet anezhi oc'h ober he c'houez da

noz pe o chom da dakonañ betek diwezhat er mintin. « Al labour n' en deus morse lazhet den ebet, » a responte-hi, pa gaven fur reiñ ur c'huzul bennak diwar-benn he yec'hed. Nann, gwir eo. Met ar boan a lazh an dud. Ha hi zo bet lazhet gant ar boan. En em lakait en he lec'h, itron Penneg : ha c'hwi ho pije gouzañvet gwelout hoc'h anv staget ouzh ar mogerioù hag an dud o treiñ da sellout ouzhoc'h war ar straed ?

C'hoazh ma vije bet sot ! Met ur spered digor en doa. Setu perak a-hend-all eo bet miret en e skol. Trapenn ma studie mat. Rak anez-se e vije bet taolet er-maez buan ha buan, o tegas kelaouennoù fall d' ar re all da lenn e-giz ma rae. E gerent n' o deus morse gouezet. Met me 'm eus klevet an dra gant an Aotrou Revillon, a zo bet e gelenner. C'hwi oar, eontr ar varc'hadourez pesked a zo o chom e korn ar ru. Ma, an Aotrou Revillon a lavare din un deiz en doa graet e seizh gwellañ evit distreiñ anezhañ diouzh e sorc'hennoù, met en aner : hag aon en doa bet atav, a lavare din ivez, eus pezh en dije graet diwezhatoc'h er vuhez. Abeg a-walc'h en doa da gaout aon : ne oa ket deut mat ar paotr er-maez eus ar skol ma oa tapet o livañ traoù war ar prefektur ha taolet en toull. En devezh-se he deus bet e vamm he sempladenn gentañ ha biken n' eo deut yac'h en-dro goude-se.

O met itron Penneg, ho kafe zo aet yen ! Evit 'tañ, me ho ped, na chomit ket da c'hortoz ma tavin. Ma vefe va gwaz amañ e lavarfe deoc'h na davin ket. Ur farser eo, va gwaz. Gortozit avat, me lako ur banneig tomm-berv en ho tasenn. Eo, eo. Va lezit d' ober. Va lezit 'tañ : n' eus ket tu da evañ kafe yen. Ha pec'hed e vefe koll ur banne kafe fresk en abeg d' ur genaoueg evel hemañ. Pa soñjan am eus bet c'hoant reiñ va merc'h dezhañ da zimeziñ ! Tapet brav e vije bet bremañ, ar baourez kaezh, ma vije aet da fritañ karantez gant ar seurt penn-brell. Dre chañs en deus nac'het-eñ. Dre chañs, a lavaran. Ha c'hwi zivinfe avat, itron Penneg, perak en deus nac'het ? Ha c'hwi zivinfe ? Peogwir ne felle ket d' am merc'h deskiñ brezhoneg ! Ya ! Brezhoneg ! Komprenet mat hoc'h eus : brezhoneg ! Brezhoneg ! Ha klevet hoc'h eus biskoazh kemend-all ?

Iskis eo penaos e sav reuz er familhoù ar muiañ onest. An tad, gwelet hoc'h eus anezhañ en interamant ? Ur pezh mell den kaer. Ma, un den a benn ez eo, ma 'z eus un. Unan eus an dud-se na gomzont ket kalz, met a vez pouez atav gant o c'homzoù. Goude ma oa bet tapet e vab o livañ diotachoù war ar mogerioù en doa kaset anezhañ da Bariz d' ober e studioù. Da dennañ anezhañ kuit eus e zarempredoù fall, petra, peogwir en doa nac'het chom hep komz gant an dud-se ken.

Ya, nac'het en doa an dra-se ouzh e dad, ouzh e dad en doa labouret kement evit ober dioutañ un den dereat. Ur vezh. Ur vezh. Neuze en doa an tad kaset anezhañ da Bariz, o krediñ ober mat. Ar paour-kaezh ! Ne oa ket bet e vab tri miz eno ma oa lennet war ar gazetenn e oa bet oc'h en em gannañ gant ar polis, ha lakaet en toull adarre. « Ar wech-mañ e chomo e-barzh, » a groze an tad, « hag e teuio marteze un tammig skiant-vat dezhañ. » E vamm a rae truez. Ne gomze ket mui da zen ebet. Ne oa ket evit komz : yudal a rae diouzhtu, ken e faoute deoc'h ho kalon. Ur wech, e ti ar voulonjerez, e voe lavaret dezhi e oa un dreitourez, hag e voe ranket he degas d' he zi en ur c'harr-tan, semplet. Goude-se e oa anat na badfe ket pell.

Tri miz e chomas ar mab en toull. Met n' eo ket furnez a zeuas dezhañ : aheurtet e-giz d' ur penn-azen. Brevet em bije anezhañ ma vijen bet me e vamm. Lavarout a rae e oa eñ a oa bet taget gant ar polis pa oa o werzhañ o c'hazetenn e Moñparnas, hag ez afe adarre d' he gwerzhañ betek ma vefe lezet d' hen ober e peoc'h. Mat da stagañ, pa lavaran ! Ha c'hoazh, m' en dije servijet kement-se d' un dra bennak. Met c'hwi oar petra o doa c'hoant ober, eñ hag e vandenn ? Distagañ Breizh diouzh Bro-C'hall ! Hañ ? Da c'hoarzhin ! Distagañ Breizh diouzh Bro-C'hall ! E-giz pa lavarfen distagañ va liorzh diouzh va zi, ha sevel ur voger etrezo. Genaoueien !

Evel-just, goude bezañ bet er prizon e voe taolet er-maez eus ar Skol-Veur. Ha pa zistroas da di e dad e voe kavet e oa klañv e skevent. Tapet an dorzhellegezh gantañ en toull. Setu stag neuze e gerent da zebriñ o zammig gwenneien evit e bareañ. Eñ a bareas. Mat a-walc'h. Met e vamm, blin evel ma oa, a dapas gantañ ar c'hleñved. Ha gortozit, ne oa ket a-walc'h. Pa oa e Pariz en doa graet anaoudegezh gant ur plac'h yaouank. Un hanter foll, eveltañ : skrivañ a raent e brezhoneg an eil d'egile. Ma, ar vamm, e par ar marv, a c'houlennas gantañ chom hep skrivañ da hounnezh ken, a aspedas anezhañ da chom hep skrivañ da hounnezh ken. Mont a reas ar paotr e kounnar. Trouz a voe. Ne oa ket mui kreñv a-walc'h ar vaouez paour evit herzel. Mervel a eure en noz-se o skopañ gwad.

Dimeziñ a reas gant plac'h Pariz evelkent. An diwezhañ tra en doa d' ober. Ur wreg all he dije gouezet lakaat anezhañ en-dro war an hent mat. Gant hounnezh avat... O-daou ez aent d' ober prezegennoù ha da werzhañ paperennoù er straed ! Tud nevez dimezet ! Souezh ebet ma kouezhas klañv en-dro. Ha me lavare d' am gwaz : « C'hwi welo e vezo sot a-walc'h evit fardañ bugale dezhi ! » Graet en deus, ar

genaoueg. Hag eñ hep tamm micher, o vevañ Doue oar penaos gant ul labourig amañ, ul labourig ahont. Fardet en deus bugale dezhi hep koll amzer. Ha bremañ setu hi, gant he zri faotr war he divrec'h, fachet gant he familh ha gant familh he gwaz. Sur emañ-hi brav ! Fazi piv eo avat, ma n' eo ket he fazi dezhi ? Rak d' ar vaouez eo da ren he gwaz, n' eo ket tañ, itron Penneg ? Met, evel ma lavaran, ur justiz a zo er bed. »

AL LESTR "PEMBROKE"

Mignon ker,

Setu amañ ur pennad eus va romant bras « Al Lestr Pembroke ». *War var da vezañ peuraozet (daou c'hant pajenn ha hanter-kant, pe un nebeudig ouzhpenn). Mar plij an dra-mañ d' ho lennerien, e kasin deoc'h un toullad pajennoù all ur wech an amzer, rak biskoazh, emichañs, ne vo embannet ar romant war e hed, da vihanañ e-keit ma vin bev. N' eus forzh, kavet e vo em ziwar-lerc'h, goude ma vin aet da anaon, ha neuze e vo marteze dizoloet tu pe du da voulañ an oberenn penn-da-benn.*

J. PRIEL.

DANEVELL AR MARTOLOD KEMBREAT THOMAS DAVIES

Ne oan ket douget da sellout a-gorn ouzh stad, peadra, pe berzhioù-mat ar re-all, ha koulskoude magañ a raen un tammig erez ouzh kabiten al lestr, an eil-gabiten, ha zoken an disterañ ofiser. N' eo ket dre ma veze en o c'harg gourc'hemenn hag ober dimp plegañ. Nann, rak a-drugarez Doue, desket am boa evel holl baotred va c'herentiezh, tud a vor a rumm-da-rumm, doujañ dalc'hmat d' ar re a-us din. Brasoc'h e oa o gopr eget va hini ? Evelse 'mañ ar bed, studiet o doa e-pad pelloc'h amzer, ha bez' oa eveljust kalz muioc'h a draoù en o c'helorn eget em hini. Gounit a raen va zammig kreun, ne oan nag ul lonker, nag ur reder gisti, ha dre-se biskoazh ne veze re izel an dour em stank. Hogen, birviñ a raen daoust da se gant ur c'hoant hepken, ur c'hoant a denne da vras, d' am meno, ha sed amañ pehini. Bez' en doa pep ofiser ur gambrig, dezhañ da glask repui enni bep ur mare, da lenn, da vorediñ, pe d' ober seurt a gare, hag ivez, *ha dreist-holl,* da soñjal ha da brederiañ.

Aet on da anaon, siwazh din, kalz abretoc'h eget ne oan en gortoz, met ha war zouar, piv 'ta a vez dalc'hmat en diwall ouzh pep gwalleur ?... Evelato, daoust ha n' on ket techet da zroug-komz eus micher an dud a vor, na war al listri brezel, na war vourzh ar re-all, neblec'h ne gav ar martolod un

tammig siklud d' en em souchañ e peoc'h a-dal ma vez echu e labour, ha da soñjal eno keit ha ma fell dezhañ. Pa zistro d' an abardaez pe da serr-noz dindan an tilher, skuizh e vez hag a-wechoù zoken tremen-skuizh. Setu perak, kerkent ha ledet war e wele, raktal e kousk evel ur broc'h. Hag e tu-hont da se, kit 'ta da soñjal a-zevri pa vez e-dro deoc'h ur bern kanfarded o tiroc'hal ken ma findaon, e-giz ma vefe miret un arc'hopr da neb a rafe ar fromusañ todilhon !...

War greiz an deiz, evidon da vezañ dalc'hmat o klask tu da chom va-unanig e lec'h-mañ-lec'h, kerkoulz e veze bet din strivañ da c'horo un tarv ! Faezh a-wechoù o kantreal war ar pont, krapat a raen er werniadur, met allas, aner 'oa din ! ne raen nemet tec'hel eus ti al louarn da di ar bleiz. Ne vezen ket krog-mat da rambreal ha d' huñvreal, bep tro e kleven hini pe hini o pasaat, pe o c'hwitellat en ur dostaat ouzhin, war zigarez goulenn chimik da danañ e gorn.

— Selaou 'ta, Davies, petra an diaoul emaout oc'h ober aze, ken didrouz ?

— Netra, war a welez.

— Ac'hañ 'ta, p' emañ an traoù evelse, chom a rin ganit da zivizout ul lajad, kement ha diverraat an amzer, nemet ha war hent e veien ?

Petra lavarout war se ? kas ar paotr kaezh da dreiñ bili d' an aod ? Nann, aon am beze rak feukañ ur c'heneil, ha toullañ kaoz a rae hemañ diouzhtu, diwar-benn an avel, an amzer a rae, tra pe dra c'hoarvezet e-pad an treuz, diwar-benn e gerent, ar merc'hed koant, ha me oar !... ur bern komzoù hep penn na lost, klevet dek, kant ha mil gwech, ha derc'hel a rae da bilat e c'henou en ur varailhat, evel pa vije o kiañ gant ul labour kasaus-tre, war sin plijout din, hepmuiken.

Ac'hañ 'ta, nevez 'oa, e vezen em laouenañ war vourzh ar *Pembroke,* ral ar peurliesañ e kaven pleg da vezañ va-unan. Ober a raen, kwita, c'hoari gaer gant nebeut a dra. Petra fell deoc'h ? abeg am bije bet marteze a-walc'h da zigalonekaat koulz ha n' eus forzh piv, rak, anat deoc'h, sammet e oa spered an darnvuiañ gant meur ha meur a dra (1) ; hogen, spi am boa d' en em zibab, ha mar don manet war va spi, kiriek on d' am gwalleur, genaouek a zo ac'hanon, ha mann n' am eus da damall da zen.

Bremañ 'vat, e vezen laosket da « *vroc'hañ, pe da vouzañ* » hervez ma krede d' ar vartoloded all, keit ha ma plije din, a-

(1) Er mare-se, e c'hoarveze war vourzh al lestr meur a zarvoud kevrinus meurbet ; a dammoù, mont a rae ar strollad da get, ofiserien ha martoloded, dianket an eil war-lerc'h egile, pe vuntret, den ne ouie na gant piv, nag e pe stumm.

wechoù zoken a-hed an deiz. Lezel a raen neuze va spered da darnijal pell diouzhin, evel un evnig prest da vont kuit a-dal ma van hanter-zigor e gaoued, ha pa zeue va ene war e c'hiz d' ar gêr, p' en em gaven adarre war vourzh an teir gwern, gwelout a raen e dro din va mignoned en o gourvez amañ ha du-hont, pe o vont hag o tont ken laouen ha tud nevez zistaget diouzh ar groug. Hag al levier 'ta, war c'hed ouzh ar rod !... heñvel e veze ouzh un dall kaez kollet gantañ ki ha bazh ; o vezañ ne ouie den war pe du e tenne al lestr, kalz aliesoc'h e tegouezhe dezhañ sellout ouzh ar c'houmoul o redek en oabl, eget ouzh an nadoz-vor deut da vezañ ur benveg hep pouez na talvoudegezh.

Ya, neuze e vezen em bleud war al lestr diheñchet-se, gant ken nebeut a baotred manet er strollad, rak d' an diwezh tizhout a raen da vevañ e peoc'h, ha d' ober kel lies tro ma felle din ur c'hofad prederiañ.

Mont a ris an deiz-se, raktal goude koan, betek penn pellañ an tilher a-raok. Brav e oa an amzer ken a oa, ha pebezh sioulder e dro din, tudoù vat ! Netra ne gleven nemet storlok dudius ar mor, hag ur wech an amzer trouzig fentus ar rabankennoù pe zegouezhe dezho stekiñ a youl an aezenn ouzh ar gouelioù tennoc'h-tenn a-us d' am fenn. Aet e oa an heol da guzhat ur pennad 'oa, met laosket en doa en e roudoù ur boultrennig a bep seurt liv, evel pa vije bet ar pevar avel o paouez da wentat pell alaouret hag arc'hantet e pep korn an oabl. Faezh dre ma ranken astenn va brec'h da zerc'hel krog e stae ar vizan evit mirout da gouezhañ, gourvezañ a ris war ar wern valouin, e doare ma 'z oa va jod gleiz stok ha stok ouzh koad ar vern, ha va c'horf betek ar vandenn e-maez al lestr, a-us d' an dour. Sioulder, peoc'h, meurded ha kened dispar an noz, pebezh levenez a gaven eno !... Ha me neuze d' en em soñjal... Met petra 'ta 'oa war va spered ?

Petra ?... va feiz, dalc'hmat ha dibaouez an hevelep tra...

Bez' eus pell ac'han, damdost d'Abertawe, e kontelezh Glamorgan, e Kembre, va mamm-vro, un ti bihan gwenn war ribl an hent, un ti gwall dost d' am c'halon, petra hennak n' am eus biskoazh bevet dindan e doenn soul. Bremañ zoken, daoust d' ar bloavezhioù tremenet, gwelout a reer alies ur vaouez o tont e-maez dioutañ da serr-noz. E kañv e vez dalc'hmat, ha war he biz e luc'h ur walenn aour. Chom a ra ur pennad brav da barañ he selloù war gorn an hent, met allas, gwech ebet ne zifourk du-hont an hini emañ o c'hortoz. Mont a ra neuze d' ar gêr, menel a ra en he c'hoazez, didrouz ha difiñv en deñvalijenn, rak o vezañ n' he deus mann d' ober, ne dalv ket ar boan enaouiñ ar gouloù. E korn ar gambr e

talc'h an horolaj gant e ditizin, diegus ha pounner, evel ma tarlamm ur galon trec'het gant ar glac'har. Stagañ a ra a-wechoù ar paour-kaezh da huanadiñ pe da ouelañ druz : « *Thomas,* emezi, *Thomas* !... » Un anv a ziflip diouzh he genou, va hini !... Ha me, tudoù, goude m' emaon en he c'hichen, evidon d' he glevout ha d' he gwelout, daoust din da vousc'hoarzhin ha da skuilh daeroù war an dro, arabat eo din diskouez e vezañ ken tost dezhi...

Jilgammat a ra un nebeudig ?... A zo gwir !... Gwall dreut eo, e kav deoc'h, ha bleuñvioù ar garnel a zo dija war he fenn ?... Daoust ha goap a fell deoc'h ober ?... He c'harout a ran bepred, gant he flañsonennoù melen-aour, gant he daoulagad glas, lugernus ha tener, war a gredan, re ar Werc'hez Vari a dlee bezañ evelse, gant he dremmig flour, warnañ liv ur bechezenn veur, en ur ger, evel ma tremene gwechall, seder ha koant, e karrig-skañv ar c'hastell, gant daou a gezeg stag outañ... Ur mevel a oa he zad, ha netra mui, e lavarit hu ? Intent a ran, hogen hervezon ur gwir Aotrou a oa ivez mevel bras ar c'hastell, ha keit ha ma chomas bev an intañv-se, un den lart, moal ha rok anezhañ, dalc'hmat oc'h ober e c'hrobis, biken n' am bije kredet klask tu da c'hounit karantez e verc'h. Lazhet e oa bet, siwazh dezhañ, brevet pe voustret gant e gazeg, p' edo o lammat d' an druilh-drask gant e Aotrounez war-lerc'h ul louarn, hervez ma ren ar c'hiz e Breizh-Veur, ha neuze e teuas ar plac'h yaouank, kollet ganti tad ha mamm, da chom en ti bihan gwenn.

Tostig-tost e oa va zi-me ; gwech ha gwech all e tegouezhe din he gwelout, ha plijout a rae din divizout ganti pa vezemp hon daou d' abardaez noz a bep tu d' ar c'harzh. Degas a raen dezhi bleuñvioù pe frouezh, diouzh ma veze koulz ar bloaz ; dalc'hmat e vezen o klask tro da reiñ dorn dezhi. Pebezh dudi plommañ he liorzh, da skouer, faoutañ pe heskennat keuneud eviti ! Va zrugarekaat a rae gant ur mousc'hoarzh pe ur gomz hegarat bennak, ha pa sellen outi, truezusoc'h c'hoazh dre ma 'z oa nammet un tammig hag hec'h unanig er bed-mañ, bep tro e santen va c'halon o vont war wakaat. Diwar neuze, ne don bet biskoazh evit tennañ va spered diwar ar plac'h yaouank se, na diwar gement tra c'hoarvezet e-keit ma padas hor c'harantez kalz re verr.

Paour e oa Evelyn ?... ya, ha me 'ta ? an diaoul hepken, hag eñ gwall dreut, a oa o chom em yalc'h. N' eus forzh, pa gemeris un dro bennak va c'hreñv da c'houlenn diganti daoust ha va dibab a raje evel danvez pried, ne roas ket din va sac'h ; nann, ar c'hontrol eo, tridal a reas gant al levenez a oa enni. Dimeziñ a rajemp 'ta diwezhatoc'h, un daou pe dri bloaz goude, p' am bije gounezet un nebeudig arc'hant dre

labourat war vor. Ne oamp ket tonket eveljust da vezañ pinvidik, met petra 'fell deoc'h ? gant ar pezh a vez e vez aozet ar pred eured, « Ha neuze, emezi, berr daonet e ranko bezañ geot ar prad na gavimp ket ennañ tu ha lec'h da beuriñ. » Rak desket he doa ar vicher kemenerez, gout 'ouie gwriat evel un ael eus ar baradoz ha mont a rae da zevezata da di an dud tro-war-dro. Va c'hortoz a raje 'ta, emezi, keit ha ma vije ret...

Ya, setu petra a zeue da goun din a-hed an amzer hag a sil da sil : Evelyn Brent, hervez ma veze graet diouti, he zi bihan gwenn war ribl an hent a sko war-du ar mor, damdost d'Abertawe, e kontelezh Glamorgan, e Kembre, va mammvro...

Chom a ris da brederiañ e giz-se ur pennad mat, ha manet e oan kousket marteze, evel ma c'hoarveze ganin gwech ha gwech all. Diwezhat a-walc'h e ranke bezañ anezhi, hag o vezañ ne oa ket savet al loar nevez, teñval sac'h e oa war vourzh, daoust ma lugerne a-us din ar Yar wenn gant he c'hwec'h evn, ar C'harr-kamm bras hag an hini bihan, ar stered all ivez, ne ouien ket pet mil ha pet kant mil anezho, heñvel holl ouzh kemend-all a rog hag a doull e voulouzenn an noz. C'hwibanat a rae an avel evel un tammig ki raouiet, hanter dorret dezhañ ar c'hoant harzhal, met klouar e oa bepred koadenn ar wern dindan va jod. Sed aze pelec'h ha pegoulz en em gaven eürus, ken pell diouzh trubuilh ha reuz ar re-all.

Hogen, krediñ a reas din a daol-trumm edod war spi adreñv va c'hein ; klevout a raen zoken unan bennak o kerzhout, pe gentoc'h o ruzañ damdost d'ar skobank stribourzh. Raktal e teuas din soñj eus darvoudoù iskis ar *Pembroke* : diank al letanant Wharton hag hini Hughes Simmons, marv ar Sinaad Tchang... Mont a ris em sav ken prim hag un tenn, ha panevet na zegouezhas din tapout krog e stae ar fok bras, ken kaer all e vijen kouezhet er mor. Biskoazh em buhez ne grogas ennon ur spont evelse. Goap am boa graet a-wechoù ouzh hiniennoù a gomze eus « o *blev savet a-bik*, emezo, *gant ar spontet ma 'z oant*... » Ac'hañ 'ta, setu e gwirionez va stad er mare se : va blev savet a-bik war gokenn va fenn, ur c'hwezhenn sklaset o verañ a-hed va c'hein, va bizied bavet pe sounnet e-dro d'ar stae, ha me o krenañ gwashoc'h eget un dañvad nevez douzet...

Bez' oa du-hont, en deñvalijenn, a-rez ganin pe dost daou lagad glas, ken lemm ha ken kriz ar selloù anezho ma ne oan ken evit padout ganto. Fellout a reas din garmiñ a-bouez penn : « Forzh va buhez !... » met allas, va zeod a chomas peget ouzh va staon ha rankout a ris menel ken mut hag ul

lakez pikez. Hervez ma kave din, egile... un den, pe ur spez, ul loen-euzh, — en ur ger, *an dra-se*, rak kit da c'houzout petra 'oa eno !... —, a stagas da skrignal goustad-tre. Serriñ a reas e zaoulagad ur pennadig bihan, ha pa grogas da sellout ouzhin adarre, kalz tostoc'h edo ar wech-mañ, goude n' am boa ket gwelet e gorf oc'h ober ur fiñv : na petra 'ta ? korf ebet ne oa eno, pa lavaran, da harpañ ar seurt daoulagad...

A dra sur, difenn a oa en mab va zad p' en deveze d' ober gant tud vev ; gwazh da neb a zeue da glask kint ouzhin, rak a-dal ma vezen krog e vezen krog, ha skeiñ a raen neuze evel un den all. Ya, ya, met da be vat ment, pouez, ha pikoloù krabannoù, pa 'z oa kel eus ur c'hrogad gant un teuz milliget diboufet a-ratozh eus ar bed-all da glask pleg d' am yenañ d' am zro ? N' heller ket, kwita, lazhañ neb a zo aet dija da anaon ! Hag ouzh piv pe ouzh petra am boa da stourm ? Hervez ma lavare va mamm-gozh : « Tap ul loa troad-hir, mabig, mar degouezh dit koaniañ gant an diaoul ! » Met kaer am boa ober sin ar groaz, dibunañ affo an toulladig pedennoù am boa koun diouto, ne ouien ket pelec'h teurel troad, rak van ebet ne rae egile, ha kemend-all a nerzh o deus, moarvat, daeroù un intañvez war galon un urcher. Petra ober ? kerzhout en arbenn d' an daoulagad-se ?... Hopala ! brav eo deoc'h komz, met gwelloc'h e oa ganin kilañ a-hed ar wern valouin savet a-skij a-us d'ar mor. Ha sed amañ va soñj e-keit m'edon o souzañ kammed ha kammed, rak arabat e oa din treiñ kein d' an dra-se, anez-se lammat a raje raktal war va chouk, ha d' am zagañ, eveljust !... « Gortoz, Davies, gortoz, e lavaren outon va-unan, p' ac'h eus d' ober marteze gant ur fubuenn, diwall da grediñ ez eo ur c'hole. Bremaik e savo al loar nevez, ha kaset e vo kuit an teuz gant ar sklerijenn, evel ma c'hoarvez bep tro gant kaojoù gwrac'hed kozh ». Met allas, er mare-mañ ne oa ken anv eus kaozioù, ha rankout a ris tec'hel a-diz betek begig beg an adwern-valouin. Graet en doa *egile* ur pikol lamm, ha dont a rae bremañ d' am bete, a-ruz, gant e zaoulagad kuit a gorf a-rez ar wern. D' an ampoent-se e tegouezhas d' al lestr kostezañ ; rampañ a reas va zreid, ha daoust din difretañ o klask tapout krog en un dra bennak, setu me diskaret, ha war lein va c'hein er mor !

Goude ma vez sac'het ar c'harr en douflez e weler alies an hent-mat, ha tra ma oan o kouezhañ e stumm se, e teuis da c'houzout gant petra — tarsod a oa ac'hanon ! — e oan bet spouronet. Na teuz, na spez, nag ene hirvoudus, na « daou lagad hep korf » ne oa war vourzh ar *Pembroke* ; netra nemet Ferragus, kazh yaouank an teir gwern, ul loenig karet gant holl vartoloded ar strollad, ya, Ferragus, liv al ludu gant e grev, deut en ur rouzmouzat d' ober fistoulhig d' e

geneil bras, Thomas Davies !... Ur fent, neketa ?... hag ober a ris zoken al lu ganin va-unan, met allas, kalz re ziwezhat eo dit stouvañ da buñs pa 'z eo bet beuzet ennañ da vugel !

Gout 'ouien neuial eveljust, hag aet e oa ganin ar maout e meur a genstrivadeg, met n' en deus an eurvat nemet ur vlevenn hepken, ha hi berr ken ma 'z eo, hag a-dal ma vez troet an traoù da vont war an tu fall, c'hwitañ a reer bep gwech daoust d' an ampartiz. Herr a oa war an teir gwern, hag en ur dremen stekiñ a reas gant e staon ouzh chouk va c'hil ha diwar neuze ne badas ket pell an abadenn. War an taol, gwelout a ris n' ouzon ket pet heol o tarzhañ, krediñ a reas din klevout holl gleier va bro o vrallañ ken na foeltre, raktal e lonkis en desped din dour sall e-leizh va c'horzailhenn, ha blouf !... Ken prim hag ur sac'had mein e tiskennis d' ar strad.

Met eviton da vezañ hanter-marv, amzer am boe c'hoazh d' adwelout, dispaket holl dirazon, buanoc'h ha kalz sklaeroc'h eget ul luc'hedenn, kement tra, ha zoken an disterañ, c'hoarvezet ganin abaoe ma 'z oan deut er bed : pep deiz ma fellas din ober skolig al louarn, ar c'hoarielloù a blije din, ar c'hañv douget d' am mamm, karrig-skañv ar c'hastell gant daou a gezeg stag outañ, an ti gwenn war ribl an hent, ar walennig aour am boa prenet evit Evelyn...

Hag a-greiz ma 'z oa va ene war var d' en em silañ da viken pell-pell diouzh va c'horf, stegnañ a ris gant va holl nerzh diwezhañ neudenn va emskiant, ha rag eeun e nijas va spered bete va bro Gembre... Du-hont, edo danvez va gwreg o paouez da lakaat war daol ar gegin ul lampr he doa ezhomm d' enaouiñ, ha gant va lañs e tigoris ar prenestr bihan, a-benn-kas, ken na frailhas ur werenn a dammoù munut. Hag eno, e kegin an ti bihan gwenn, an ti dindan doenn soul, *eno ha n' eo ket lec'h all*, e dennis va huanadenn diwezhañ, gant an drouz a ra un den o tifronkal.

Diflipañ a reas al lampr eus daouarn Evelyn Brent ; intentet fraez he doa, ha hi da gouezhañ diouzhtu a-hed he c'horf war al leur-di, intañvez a-raok an eured...

Diaes eo d' an anaon paour kaout darempred gant ar re vev, rak pa glaskomp tu da frealziñ, da derriñ glac'har hor muiañ-karet, mann ne zeu d' hon heul nemet spont, anken ha poan-spered.

En anv Doue, kristenien, ho pezet truez ouzhimp !...

PREDERIADENNOU E SIGUR UN NEBEUT SKRIVAGNERION VREZHONEK

gant *Youenn OLIER*

Pennad VII

DIVI KENAN KONGAR

I

Kentañ oberenn a bouez D. K. Kongar a voe ur gontadenn hir a-walc'h embannet e 1932. Un dra da verkañ ez eo e voulo D. K. Kongar da c'houde levrennoù barzhoniezh dreist-holl, ma lakaer a-gostez oberennoù yezh-plaen ha n' o deus mann da welout gant al lennegezh rik, ar yezhadur brezhonek, pennadoù e-barzh *SAV* diwar-benn *OBER*, ur studiadenn a-zivout ar gwerzaouerezh hag un arnodskrid a-zivout Istor Breizh e-barzh Gwalarn, hep kontañ eñvorennoù beaj e bro Afrika. chomet diembann hag un nebeut danevelloù. Ur barzh eo eta Kongar dreist pep tra, hag ur gontadenn evel « *Gant blaz an avaloù ruz* » a denn kalz d' ar varzhoniezh e-giz ma welimp diwezhatoc'h.

Diforc'h a-grenn eo avat ur gontadenn all : « *ar Wazhig* ». Houmañ a bled dreist-holl gant buhez ar gouerion, hervez hengoun hor c'honterion gozh, ha tres arz Jakez Riou a ziverzer e meur a lec'hienn : ar frazennadurezh berr ha daztroc'het un tamm, berroc'h ha primoc'h c'hoazh avat eget hini J. Riou. Padal e van an arz-se dioutañ e un a-grenn. Putoc'h eo ar gwirliverezh, resisoc'h maz eo, ha tostoc'h d' ar wirionez eget e-barzh « Geotenn ar Werc'hez », izeloc'h ivez : « *Nouel gozh o c'hlaouriñ war e asied...* ».

Goaperezh a zo ivez en danevell-mañ. Da skouer, diouzhtu war-lerc'h ar skeudenn-lu am eus meneget uheloc'h e kaver ar bomm-mañ « *Den evurus* ». E-barzh lavarennoù all eo anat ivez « *Ur mignon a-viskoazh, mignon un eurvezh evaj* ». A-hend-all n' eus ket a wir zrama. Furlukined eo ar gouerion er gontadenn-mañ. Lennit c'hoazh pennad an emlazhioù, gwelit penaos eo displeget harakiri unan anezho. N' eus eno nemet dejanerezh ez anat.

Alese e kemer an ton uhel, trevezet diwar Jakez Riou alies, ul liv disirius ha farsus « *Ne voe mui klevet nemet mallozhioù ha leoù-touet distaolet...* » pe c'hoazh, pa stag ar skrivagner da gounañ d' ar wazhig amzer dremenet ar vro, evel pa vefe o skrivañ un arourgerz. An natur hec'h un a ra goap ouzh ar gouerion re binvidik-se ha na soñjont nemet er gonid.

Un arourgerz diwar goap, sed pezh ez eo ar gontadenn-mañ, pe, ma karit, had ur romant hollek ivez, e-giz bremañ, nemet strishaet d' he stern : displegañ buhez ur strollad tud war un dro. Rak tu a vije bet da gontañ en o hed istor ar rummoù-tud-se hag a zo berr-treset amañ.

Ar flemmerezh, damheñvel ouzh hini « *Nominoe-oe* » eo ar pezh pennañ en oberenn-se ha na espern den ebet en danevell nemet ar re yaouank a gavo an eurvad daoust d' o follentez sañset, abalamour d' o dic'hoantegezh.

II

« *Gant blaz an avaloù ruz* » n' eo ket ur seurt gant *ar Wazhig* daoust ma tenn dezhi un tamm : an darvoudoù a darvoudoù a dremen war ar maez ; emaomp en abardaez Gouel Sant Yann hag anv a zo eus louzaouenn an tantad : gwerinoniezh eta ! Ha gwirliverezh a zo ivez e-giz *Itron Varia Garmez* pa veneger ar « *jazz diaoulek* » a lakae ar Vretoned da zañsal etre an daou vrezel, h.a. Nebeut a dra eo avat ar stern-se en oberenn-mañ : amañ hon eus ur gontadenn bersonel ha barzhoniel na dalv d' ar skrivagner nemet da ziskuliañ trivliadoù e galon ; setu pezh a zo gwriziennel enni. Krouiñ un aergelc'h a vennas Kongar ober, unan espar ha kevrinus, gwall enebet ouzh ar pezh gwirlivek a zo er gontadenn a-hend-all, doareet iskrivoc'h c'hoazh gant stumm-kontañ ar skrivagner : pennadoù di-ere o tigeriñ trumm hep lec'hiadur nag amzeriadur resis : kafunet ha dispis e chom pep tra. « *Un abardaez sioul* », « *An torgennoù dam-anavezet a-dreuz ar vogidell.* » Ha dreist-holl mister ar vouezh-se di-anavezus hag a zo o « *pediñ d' an eurvad* ». Rak houmañ eo a zo kreizenn ar gontadenn-mañ : arouezenn an eurvad klevet hag hiraezhet dezhañ a greiz ar galon un deiz hag a chom digavus ez eo hi, arouezenn ar goursav baradozel a glasker er garantez ha n'hell ket an orged reiñ ha na c'heller tizhout nemet pa vez tavet hennezh « *ha pep c'hoant all* » ha na ziraezer ket en diwezh rak dall eo an den ha n' oar ket diverzout an hini a zlee ober e levenez da viken. « *He c'hlasket em boa dindan meur a stumm, ha n' em boa ket he c'havet hag en deiz-mañ ma oa deut n' em boa ket hec'h anavezet na degemeret ar c'hinnig a*

rae din. » Ne chom eta nemet an digenvez ur wech ouzhpenn. « *Va unan c'hoazh muioc'h eget biskoazh.* »

III

Ar c'hontadennoù all savet gant Kongar n'int bet disheñvel tre diouzh ar re am eus studiet a-gent.

Evelse « *Nedeleg en hañv* » hag a zo darn eus ur romant. Perzhioù heñvel ouzh re « *Ar Wazhig* » en deus. Frammet mat eo ar pennad ; ar yezh, start ; kempouezet mat eo ar frazennoù evito da vezañ hir a-wechoù ; kellusk a bar amañ hag ahont, da skouer « *Hag holl stered an oabl o leñvañ en ur c'hlemmvan hir* ».

Hevelep pal a zo ivez d' ar pennad-se : degounañ mister un devezh dibaot dre ziskleriañ merzadennoù iskis « *Sellout dre wask an divesker* » ; « *Ha damziheverz e oa c'hwezh ar bezhin o teuziñ* ». An dud a zam-weler hep o anavezout mat ; penn-da-benn d' ar gontadenn e ren un aergelc'h teñval evel am-c'houloù ur gambr kloz « *Daou zorn a glaskas daou zorn* » kement ha ken bihan ma ne gaver gwirliverezh ebet er pennad-mañ hag a bled gant kouerion Vreizh Izel.

« *Evel ma weler a-wechoù* » hag hi hiroc'h eget « *Nedeleg en hañv* » a zo a seurt gantañ. Bez' e kaver da skouer an displegerezh trumm di-ere a zo implijet er c'hontadennoù all.

Evelato ez eo un oberenn kalz pinvidikoc'h egetañ. Da gentañ en deus klasket Kongar reiñ ur ster uhel d' ar gontadenn a save ; prederouriezh an drouized miret gant reoù zo eus ar bobl a zo enklozet enni. E vennad eta a vefe damheñvel ouzh hini Kerverzioù pa savas « *Foar Vre* ». Forzh penaos e klask ar skrivagner amañ c'hoazh hol lakaat da santout ur c'hevrin bennak.

War un dro en deus livet mat ivez an dud diwar ar maez ha talvezout santadennoù ur baleer bro e-kreiz an hañv pe ar goañv. Eiltoniañ trivliadoù an dud a ra an natur ha bep an amzer e teu eneberezh war c'horre : ar vuhez pemdeziek warlerc'h an huñvre hag ar mister « *Bez e oa eno avaloù-douar hag ognon* » ; a-wechoù all kelluskoù barzhoniezh. Setu eta un oberenn c'hoazh hag a zo pinvidik kenañ.

IV

Seurt oberennoù e gwirionez a denn muioc'h d' ar varzhoniezh eget d' ar gontadenn. Ar stumm lennegezh-se avat a adkaver e-barzh an dastumad *Disul da Noz* en istor a zo e dalbenn *Touellerezh Noz.* Eno adarre eo dister a-walc'h an

darvoud e un : ur valeadenn e karr-tan. An aergelc'h eo c'hoazh a zo ar pezh pennañ er skrid-se. An dud o un n' eus ket anezho kennebeut : a boan ma veneger o anv. Kerzh an danevell ne ra nemet stankaat al latar kevrinus o gronn. Rak pezh a fell d' an aozer tizhout eo hepken hol lakaat da dañva kened ouez dianav ha kevrinus douar Breizh.

Ne c'heller ket kennebeut ober ur varzhoneg eus « *Drailhennoù diwezhañ ar pardon* ». Un istor barzhoniel hon eus c'hoazh aze. Evel ar gontadenn all *Touellerezh Noz* eo skrivet er c'hentañ gour. Eñvorennoù displeget n' int ken goude holl o div. Stern ar skrid-se ivez a zo spis : un abardaevezh warlerc'h ur pardon bennak ; setu tud Breizh Izel o tistreiñ diouzh ur gouel e-kreiz an natur kaer-se, heñvel a-walc'h ouzh hini « *Geotenn ar Werc'hez* » : « *An dour o sourral...* ». Mennad ar gontadenn hec'h un avat eo diavaezañ an hiraezh d' ur yaouankiz kollet ha galv an avantur ha d' ar beajoù pellvro « *Ar vuhez dieub birvidik...* ».

V

Stumm barzhonegoù « *Disul da Noz* » a chom tost a-walc'h ouzh hini ar yezh-plaen (1), hag ar c'hellusk a dalv da gentañ penn da isverkañ ar menoz

Mouezh ebet ne dregernas en avel,
Mouezh ebet ;
Hag e rankan mont em ergerzh
va unan.

(Seurt yezh-plaen kellusket a-hend-all n' he deus netra da welout gant hini Kalloc'h.)

A-wechoù all avat e fell d' ar barzh tapout an hesoniezh eviti hec'h un hag implijout a ra e sell da se ar c'hlotennoù diabarzh ken dre vogalennoù ken dre gensonennoù. Setu skouerioù

E galv gwelevue ar gwentoù gwerc'h

e-lec'h eo re galet an hedad gwe-où-se a-hend-all.

Pennadoù all avat a zo deut gwelloc'h :

An avel yen a yud
E kistin gouez ar roz ;
An hentoù leizh a lintr
Pa ziskenn herr an noz
Kendeuz ar gouloù hag an trouz (2).

(1) Ret eo merkañ en em droio D. K. K. muioc'h mui ouzh ar stummoù strizh e-barzh Barzhaz Gwalarn ha goude 1936.

(2) Aze hoc'h eus un tañva eus doare M. Glanndour pa ziskouez deomp an natur, hag ivez, a gav din, stumm Malemanche e-barzh Gurvan a-wechoù.

Kavout a reer e-barzh *Disul da Noz* un nebeut pezhioù leun a varzhoniezh degounus hag a gensoniezh, hag i eeun koulskoude

Klevout adarre mouezh an evned er c'hoadoù glas
pe *Sourradeg veur ar c'hoad-pin hont*
o luskellat ar c'hroazhent lent.

Aze e chom lidek a-walc'h ar stumm. Pa venn ar skrivagner, avat, bezañ dilorc'h, pezh a c'hoarvez alies en dastumadmañ, e teu e varzhoniezh da dostaat ouzh ar yezh-plaen, da ober gant bommoù poblek e-giz « *Dro ket e benn zoken* ». Evit lavarout ar wirionez ne vourran ket kalz atav er stummse abalamour da skeudennoù disked, uzet a-walc'h e-giz « *An holen hag ar felc'h* » pe aesentez laosk boutin ha diaskorn ar frazennadur hag an displegadur e unan meur a wech.

Komzomp bremañ eus an danvez. An aesentez-se a zeu e gwirionez eus an trivliadoù o unan hag a zo dinerzh, kentoc'h, a gav din (Faziañ a ran marteze eveljust) ; hogen pa vez anv a zic'hoanag en dastumad e verzan-me kentoc'h hiraezh ha tristidigezh, trivliadoù gwan, a zegas da soñj re Galloc'h e-barzh « *Tristidigezh ar C'helt* ». Keñveriit hoc'h un :

Hor gouenn n'he devo ket paouezet a evañ hec'h anken
pe
...Va c'halon
n'he devo ket kavet ar pezh a glaske
pe
...Va spered
a zo devet gant ur boan dianav.

An hiraezh-se evelato a zo nes a-walc'h da hini Roparz Hemon e-barzh ur pezh e-giz *Listrihud* pa ver tem an Tec'h

O ! mont da vro an hañv peurbadus.

Lakaat a ra ivez da soñjal en hini Langleiz petra bennak ma ra hemañ, evel meur a varzh all, « huñvre » anezhi, e-giz Kongar e unan a-wechoù a-hend-all :

Huñvreet em eus en inizi gwenvidik
...Ha kerzhout ha kantren a rin-me dre ar bed
'klask va huñvre diyoul ha mut.

Tostoc'h eo Kongar memestra ouzh Roparz Hemon eget ouzh Langleiz. Eveltañ, evel pep brogarour, e c'houzañv diouzh chom e unan penn e-touez e genvroiz digas. Evel R. Hemon ivez e karfe hejañ ar broud e hegas hag a vir outañ a dañva an eurvad boutin, nemet e laka Kongar ar samm war bep lusk uhel en hon ene ha n' eo ket hepken war ar vrogarouriezh (3).

(3) Romantel eo ar soñj-se. Lennit « **Die Leiden des Jungen Werthers** ».

Daoust hag evit bezañ Ho (Doue) klasket
E rankimp-ni kerzhout hep arsav
hep netra d' hon dihuz ?

Bez e c'heller lavarout eta ez eo klask an eurvad pennañ awenadur an dastumad-mañ. A dra sur e tiskouez D. K. Kongar e garantezvro ivez nemet n' eus ere strizh ebet etre e zoan ha stad reuzeudik e vro, a gredan. An azrec'h-se, a-hend-all, n' eo ket heñvel kennebeut ouzh an anken don a zo displeget e-barzh ul lodenn eus bravañ pezhioù Kalloc'h : aze emañ an diforc'h hag ar c'hemm brasañ etre awenadur an dastumad-mañ ha re Galloc'h ha Roparz Hemon.

VI

Un tamm kemm a zo etre « *Disul da Noz* » hag an dastumad « *Dirak Hent al Levenez* » embannet e 1934. Amañ evel er pezhioù all a voe moulet e-barzh « *Barzhaz Gwalarn* » ez eo strishoc'h ar stumm, ha startoc'h alies a-walc'h : merzout a reer ur youl anat ha deut da vat alies da dizhout an hesoniezh evel e-barzh « *Ar Mor hag an Hañv* ». Bez' ez eus pezhioù mentet reizh, klotennoù dezho : *Dichal.* Muioc'h a genaozerezh a zo enno ivez, e-barzh *Ar Mor hag an Hañv* pe *Ar Boudedeo.* (Marteze diwar levezon Roparz Hemon a oa o paouez embann e varzhonegoù e 1933 ha peurgetket *Pirc'hirin ar Mor.*) Ur soned a gaver zoken, ur stumm digemm : *Maz afemp-ni,* unan eus pezhioù bravañ an dastumad dre nerzh ar menoz ha startted ar yezh hag ar gwerzaouadur. Dre vras eta e c'heller lavarout eo bet nevezet ar stumm daoust ma kavomp kontadennoù barzhoniel evel un istor kozh pe perzhioù direoliek evel *D' ur C'heneil* gant ar memes perzhioù : damliverezh maezioù Breizh Izel, e-giz J. Riou un tammig (« *Ar bleun-brug a c'hoarzhas er girzhier* » e-barzh un *Istor Kozh*), ur yezh dilorc'h, eeun ha poblek (e-barzh *Ur C'heneil*).

An awenadur a zo tost da hini *Disul da Noz* : tem an tec'h da gentañ, mont d' ar broioù hud, pell diouzh ar vuhez kalet pe zivalav a gaver e-barzh « *An Hentoù Hir* ». En hiraezh-se d' an tec'h avat ez eus kentoc'h un doug d' an avantur eget un ezhomm da achap diouzh ar gwalleur pe ar velkoni, a gredan.

Un tem all a zo c'hoazh, hini an huñvre. Nemet, war a seblant, e tle bezañ komprenet d' ar wech-mañ hervez ster Roparz Hemon (an dra-se a zo nevez) : an anken dirak anerded hol labour brogarour. Meur a wech zoken n' eo ket pell displegadur D. K. Kongar diouzh hini Roparz Hemon :

Ne ran netra nemet gwastañ amzer
Ha nerzh va divrec'h ha va empenn e berrboellegezh aner
pe
en harlu emaint en o bro o unan
ha meneg an « Huñvre » en diwezh
Me a vago er bed-mañ va huñvre.

Ar pezhioù direoliek a ranker studiañ a ziforc'h. Rak n' eo ket dre froudenn ha dre zegouezh int bet savet er stumm-se : flemmskridoù a zo anezho hag o c'heñveriañ a c'heller evit se ouzh « *Ar Wazhig* » ; bez' ez eo an direoliegezh anezho arouez lies-fiñv ar gonnar e spered ar skrivagner. Deut int brav gant D. K. Kongar a-hend-all : put ha feuls, taer ha nerzhek e oar bezañ ar barzh pa gomz eus ar vourc'hizion-se a zo kiriek da wall-stad o bro. Diskleriañ a ra e karfe

e vije flastret deoc'h ho penn e-barzh ar pri.

Kenstag eo an holl awenadurioù-se da hini ar garantezvro a intr an oberenn a-bezh. Meneget hon eus ar soned « *Ma 'z afemp-ni* ». Hogen n' eo ket eno hepken en em ziskouez honnezh. Lennit c'hoazh eta ar gwerzennoù-mañ e-lec'h e komz ar barzh ouzh ar feunteun sakr a zo evitañ arouez Spered ar Vro

Mouskanet ac'h eus
Goanagoù da bobl karet dismantret ha drailhet.

N' eus mar ebet zoken ez eo an dastumad « *Dirak Hent al Levenez* » ha dreist-holl ar varzhoneg hir « *Ar Boudedeo* » ur respont da nec'hamant ar barzh o soñjal e « berrboellegezh » e ober evit ar vro. Koun hoc'h eus moarvat a unan eus taolennoù diwezhañ *Nominoe-oe* (er-maez red ar pezh c'hoari a-hend-all) : enni e tesk ar foeter hent — da lavarout eo J. Riou — petra eo e gefridi a varzh brogar. « *Douar Breizh a gani* » a ziskuilh dezhañ al laouenan, ha gouzout en deus ur gefridi er bed-mañ evelato a ro levenez d' ar foeter hent. An hevelep tra eo amañ ; diwezh un enklask hon eus, ur respont d' ur goulenn ankenius ; gout a oar ar barzh da belec'h ez a, hag en anaoudegezh-se emañ e levenez : ac'hann an talbenn. Karet en defe, a dra sur kaout un ti hag ur wreg (kv. *Ar Boudedeo*) evel « *Pirc'hirin ar Mor* » ; nemet, ma c'hell kas da benn e c'halvedigezh a varzh brogar e kavo ar frealz. Ha setu petra eo e c'halvedigezh

Te 'suno en avel en da vro kement a zo kaer ha kenedus
...e stummi ar gened
Gant plijadur da c'hoant hag emskiant da lorc'h reizh
reiñ a raio d' an dud
ar pezh a glaskent en o huñvreoù
...heol an Aotrou.

A-hend-all eo arabat d' ar skrivagner krediñ e vo gwasket da gant « *ar vourc'hizion gourvezet war o zeil* » rak talvezout dispriz ar re e zismegañ :

Breset e vi ;
Stourm
Ken n' o gweli eharzh da dreid (4).

Gwelout a c'heller eta ez eo awenadur an dastumad-mañ a liv gant hini barzhed all e-giz Roparz Hemon ha Maodez Glanndour. Dezho holl ez eo kudenn an ober evit ar vro unan eus ar re bennañ, petra bennak ma n'o deus ket dirouestlet ar gudenn-se en hevelep doare.

VII

Un arzour ampart eo bet Divi Kenan Kongar, un arzour emskiantek tre a-hend-all, en e gontadennoù dreist-holl : klasket em eus diskouez pegen pinvidik e oa an arz-se. Spisaomp evelato n' hello ket Kongar bezañ ur skrivagner poblek hag eñ brezhoneger a-vihanik abalamour da arzelezh ar yezh implijet gantañ dres. Houmañ a zo divoutin en he frazennadurezh, ha pinvidikaet a-ratozh kaer en he geriadur hag a denn da hini Kerverziou a-wechoù (5), un tammig « prizius » eta, ha diaes da gompren da lennerion dizesk. D' al lennerion avat e vo atav ur blijadur lenn e oberenn ken en arbenn d'an danvez anezhi, ken en arbenn da binvidigezh hec'h arzelezh.

Kenseg (Bro-C'hall), miz Gouere 1951.

(4) Setu marteze mammenn gwerzennoù Youenn Drezen : bep tro em eus stouvet klapenn va enebour (Nozvezh Arkuz).

(5) Gant gerioù seurt-mañ « **damziheverz, gwennhollwisket, amwelus** ». Notit a-hend-all, diouzh un tu all, e kaver en e skridoù tem Douar Breizh evel e-barzh Youenn Drezen pe v-Maodez Glanndour.

Gwiglann, bro chelgenn

gant *KERLANN*

Gwiglann a zo parrez diwezhañ ar vro « chelgenn » diouzhtu an hanternoz. Bro ar « Chelgenniz » eo, anvet c'hoazh « Juloded ». An holl a oar eo Landivicho, Landi e berr, kêrbenn ar vro chelgenn, hag eo *Pouliken* un anv chelgenn-rik, evel ma 'z eo *Kervella* anv muiañ douget Plougastell-Daoulaz.

Ma, va mamm-gozh din-me, mamm va zad, a oa eus Moudennoù, e Gwiglann, tri bloavezh on-me bet mestr-skol eno, eus 1933 da 1936, embannet eo bet va eured eno, ha n' on ket eta un tammig eus ar barrez ? Ma teuas c'hoant din komz deoc'h diwar-benn Gwiglann.

*
**

Emañ Gwiglann e-kreiz etre hent Plouvorn hag hent Sant-Tegoneg ha Landi. Tren ebet eno : ret eo mont da dapout an hent-houarn e Sant-Tegoneg, ha pa lavaran e Sant-Tegoneg, degouezhet er bourk n' emaoc'h ket eno c'hoazh ! Staget eo bet Gwiglann ouzh kanton Taole, bro ar « Pouched ». Pebezh menoz iskis ober ken vil all ouzh Gwiglanniz, *Chelgenniz* anezho ! N' eo ket souezh eta e ve bet emgannoù spontus etre paotred Gwiglann ha Taoleiz da vare an dennadeg d' ar bilhed (pe d' ar sort) pa oa meneg ober soudarded anezho. Koulskoude n' emañ ket pell douar parrez Gwiglann diouzh Pont-Peñzez hag ar Moudennoù a zo stok.

Pont-Peñzez a oa brudet gwechall — se a zo bet lavaret din gant va zad-kozh, bet liorzher e ti Pinchon e Peñzez, pell a zo abaoe. Pardon ar Per a voe dalc'het eno, dre ma veze gwerzhet per ennañ, a oa embannet evel-hen :

Per milibouch
Daou wenneg an touch !

hag e veze ar merc'hed yaouank e div renkennad war aspled ar pont, ar baotred o tremen dre greiz hag o tibab un dous en o zouez. Ar plac'h a roe he mouchouer, he sac'h pe he disglavier da zougen hag ez eent o-daou da ober un tamm tro. Se a oa « ober chinadeg ». Pa veze ar gerent akord e tonkent an eil e daouarn egile.

Parrez Plouvorn n' emañ ket a-bell kennebeut. Ar re-se

avat a zo Paganiz. N' eo ket enorus mont da glask pried eno. Paganiz a zo plaouerien, hervez ar brud, setu penaos e vezont chupennet eta :

Paganiz louet
A zebr nav skudellad voued
Nav zorzh bara torzh
Ha c'hoazh e leveront
Ne vez ket leun o c'horf !

Brav a-walc'h c'hoazh d' ar baour-keizh « paganiz » pa c'hellont respont :

Gwiglanniz, 'peus ket a vezh,
Emañ ho kleier doc'h ar gwez !

Rak tour iliz Gwiglanniz a oa bet diskaret gant ar foeltr er c'hantved tremenet ha, da c'hortoz ma vije bet savet un nevez e oa bet istribilhet ar c'hleier ouzh gwez ar vered.

Kement-se holl da lavarout deoc'h Gwiglanniz a zo Chelgenniz, ha neket « Pouched » na « Paganiz ».

*
**

Er vro Chelgenn e vez graet kalz a stad eus an dud binvidik. Ar re-mañ a zo anvet « Juloded », doare bourc'hizien diwar ar maez, o terc'hel o renk er parrezioù. Gwarizi a sav neuze diouzh an dud vunut. Alies e vez klevet komzoù dihegar o tont gant ar re-mañ. Brud fall a zo en-dro d' ar Juloded. Kontet e vez penaos int deuet pinvidik peurliesañ : prenet o deus madoù an iliz laeret digant ar veleien gant ar C'houarnamant. Ar C'hallaoued, a reas « biens nationaux » gant ar madoù-se, o gwerzhas a-wechoù ; ur gwir dorfed eo kement-se, hervez ar bobl.

Ur rummad all a zo « Juloded » ivez. Diwar o labour avat eo o deus kresket o danvez, diwar eostoù an douar hag ar gwerzhañ loened-kezeg. Meur a wech int bet en em ziskouezet ken tost all, ma 'z aent betek dioueriñ o boued, dre bizhoni, evit dont a-benn da greskiñ ar bern, da c'hellout sevel o fennoù dreist ar re all. Gant fae e lavarer eus ar re-se : « Juloded ? Ya ! diwar goust o c'hof ! »

Bezet a vezo, ret eo anzav eo ar Juloded eo o deus gouezet ober implij mat eus o arc'hant. Graet o deus o mad eus al lavarenn gozh :

Gwell eo deskiñ mabig bihan
Eget n' eo dastum madoù dezhañ.

Talvezet o deus da reiñ deskadurezh d' o mibien e skolajoù Kastell, Lesneven ha Montroulez. Ac'hano o deus gellet alies

tapout plasoù uhel ha dont da vezañ medisined, tud a lezenn, renerien, ofiserien a-skign bremañ er bed a-bezh.

*
**

Gwiglanniz, evel holl Chelgenniz, a zo tud a iliz. Lavarout a reont eo o bro un douar santel « ar Vro Wenn », n' eo ket evel e Kernev ! Ur C'hernevad a zo ur c'hozh pilhaouer, ha netra ken. Ha c'hoazh ne baeo ket e bilhoù, gant arc'hant da vihanañ. En eskemm evit ar pilhoù e ro d' an dud bolennoù, pladoù, priaj ha pep seurt bitrakoù. Nann, ur C'hernevad, dañser ha kaner, n' hell ket bezañ un den Doue. Kaset e vez unan hegasus, un trabaser « da strakal brulu war venez Are ». Lavaret e vez ivez gant Chelgenniz : « An dra-mañ-dra ne c'hoarvezo biken, pe me 'vo maout e Kernev ! »

Du-hont, en dremmwel e vez gwelet trapezenn uhel Roc'h Trevezel : Bro-Gernev. E Kernev, c'hwi 'oar mat, n' eus ket a atantoù pinvidik evel e Leon, n' eus nemet reier, douar fall, taouarc'h, brug ha brulu (ha c'hoazh !) ha deñved.

« Ar re-se du-se e Kernev a lavare din ur Gwiglannad, ne reont ket evel dre amañ. Amañ er vro-mañ e saver ken alies ha bemdez a-raok goulou-deiz da c'houzeriañ dindan al loened (1). Ar re-se du-se n' int ket nec'het : sevel a reont war-dro eizh eur er goañv, seizh eur en hañv, mont a reont da lakaat o fri er-maez da gentañ, da welout penaos emañ an amzer, ha glav a vo pe ne vo ket. Goude-se ez eont da ober tro ar park, o divrec'h evel-hen. » Hag e kroazie e zivrec'h o lakaat un dorn dindan pep kazel, da ziskouez din. Sed aze ha ne vo ket graet biskoazh gant ur Chelgennad avat : un dorn sanket en e durban, ar biz-meud er-maez, e benn-bazh krog en dorn all, ha sonn war e dachoù, er c'hiz-se eo dereat.

*
**

ANV GWIGLANN.

Gwiglann evel Gwiseni (S. Seni), Gwinevez, Gwipavaz (S. Pavaz), Gwikar, Gwikourvest (S. Gourvest), Gwimilio (S. Milio), Gwitevede, Gwitalmeze... a zo en e lodenn gentañ Gwi(c), o talvezout : vicus e latin, da lavarout eo : bourc'h.

An eil lodenn a zo anezhi : *lann* o talvezout kement hag iliz, hag ivez : tachennad douar en-dro d' an iliz, difraostet gant menec'h.

(1) Gant « chorb » un doare brug pe « kraklann ».

Evel ar gwikoù all, un eil anv a zo bet da Wiglann : Ploelann pe Bloulann (er bloaz 1292).

« Gwik » a oa ar vourc'h, ha « plou » ar barrez a-bezh. Da skouer : Gwinevez = Plounevez.

Kenanv da Wiklann (pe Bloulann) ez eus Plelann (Breizh-Uhel) hanter-hent etre Plouarmel (Ploermel) ha Roazhon. Bez' ez eus ivez parrez Ploelann (Plelan) e-kichen St-Malo.

Gwiklann, Ploulann. Pehini ar goshañ ? n' ouzon ket.

An holl a oar eo deuet hon Tadoù-kozh eus Breizh-Veur, o treuziñ ar mor a vagadoù er pevare hag er pempvet kantved. Bro Arvorig a voe divadezet ganto hag anvet : Breizh-Vihan. Menec'h, bleniet gant o abad, a zeuas o bagoù dre lien en aber ar Peñzez. Heuliañ a rejont ar stêr vihan-se ha dont da sevel o annez war an uhel el lec'h m' emañ bremañ ar vourc'h.

Da gentañ me oa nemet logelloù bihan bodet en-dro d' un iliz dister. Tamm-ha-tamm avat e teuas labourerien douar, deuet ganto, da sevel o ziez tro-dro. Int-i eo o deus roet an anvioù koshañ d' an douaroù ha d' al lec'hioù, hag an anvioù-se a zo anvioù e yezh kozh hon Tadoù tramor : anvioù brezhonek.

*
**

Petra a zo da vezañ gwelet e Gwiglann ? Ar vro da gentañ. Traonienn ar Beñzez ; eno on bet alies o vale, dre douez ar pradeier, a-hed an dour. Dre Lomenven ha Maen-Harz war-du ar c'hreisteiz, e tegouezer gant ar Roc'h Toull, ur c'hev brudet o sankañ war-bouez un hanter-kant metrad dindan zouar. Eno ez eus bet tud kentañ hon istor o chom ha kavet eo bet war o lerc'h armoù, begoù biroù, binvioù maen-kailhastr (silex). An dud a gont ez eus un hent dindan zouar a yafe betek dindan aoter iliz Wimilio. Faltazi n' eo ken. Talvezout a ra ar boan koulskoude kemer goulou e milin Luzeg, d' an traoñ, ha mont e-barzh, dizamant ouzh an eskell-kroc'hen hag ar c'haouenned.

Ur romant brudet a zo bet embannet gant Gwalarn : AR ROC'H TOULL, gant Jakez Kerrien. Pell 'zo ne vez mui kavet al levr kaer-se da brenañ, siwazh !

Er Gêrvat, war an hent bras Roial (Hent Brest) ma tremene ar redeurig gwechall, e vez kavet ivez taolioù-maen kozh. E kreisteiz d' an hent-se, a droc'h e gwirionez ar barrez diouzh an traoñ, ez eus bet kavet roudoù roman, brikoù ha teolennoù.

Diouzh tu ar c'huzh-heol e oa gwechall Maner Kersaozon, kastell-kreñv savet er Grenn-Amzer en unnekvet kantved,

adkempennet er c'hwezekvet. Ne chom anezhañ nemet milin an Aotrou, dismantret a-walc'h.

Kastell Kermorvan, bet annezet gant an tiegezh a Goadeozen (de Bois-Eon) a zo, abaoe an Dispac'h Bras, ur vereuri hepken. War ur groaz e maen, ar Groaz Nevez (1577) e kroazhent Plouvorn ha Peñzez, e vez gwelet o skoed-ardamez. Nepell diouzh ar groaz-se e vez kavet Chapel Sant Vizia, patrom Landivizio pe Sant Vio, Viziav e Landi*viziaviz* (= tud Landi) a zo aet da Guiziou, Guichou, anv tud.

Marteze eo Vizia an abad a grouas Gwiglann, a-raok mont donoc'h er vro, da sevel e iliz e Landivizio. Medisin ar vugale eo. Reiñ a ra nerzh d' o izili, ouzhpenn pareañ ar gwazhied koeñvet pe « gwazhied Vizia ». Gwechall ez ae ar gerent gant ar vugale, teir lunvezh da heul d' o soubañ betek o dargreiz er feunteun a zo izeloc'h eget ar chapel. Goudeze e rankent ober teir gwech an dro anezhi hag e voent ruilhet-diruilhet, neuze dre bemp pe c'hwec'h gwech war aoter ar chapel. Kerfaven, Kozkeroù, Kerzelan, Kergoad a zo manerioù all er barrez. Petra bennak n' emañ ket war zouar Gwiglann, ret eo ober meneg eus dismantroù pe rivinoù kastell-kreñv Penc'hoad, a zifenne Gwiglann ha Sant-Tegoneg diouzh tu ar mor. Baron Penc'hoad a oa arc'hant e skoed gant ur vandenn ruz. E c'her-stur a oa : RET EO.

Ur c'hastell all a zo e Lezarazien, nepell diouzh Gwimilio, ha chapel Sant Jakez, ul lec'h kaer a voe roet, douaroù hag all gant ar Varkizez a Gerouarz — Markiz Kerouarz, pennrener Breujoù-Breizh e 1780 a oa perc'hen ar c'hastell-se — da vont da gloerdi da ober misionerien da vont da Haiti en Inizi Antilhez. Alies em eus bet gwelet ar veleien yaouank-se o pourmen a-vandennad war hentoù Gwiglann hag e koad Maner al Lann nepell diouzh ar Gervat.

*
**

Un druez eo n' eo ket bet chomet iliz Wiglann ar pezh a oa : un iliz koant eus amzer an Adc'hanedigezh (Renaissance). N' eus nemet tammoù kozh anezhi aet da ober an iliz nevez. Diskaret gant ar gurun eo bet lakaet dezhi e 1885, un tour uhel mistr, a vez gwelet eus a-bell.

Gwiglanniz war an uhel
(Pennoù bras, pennoù kruel)

An nor-borzh avat a zoug ar bloavezhiad 1615 ha lodennoù all : 1655 ha 1688.

Torret, gant an Dispac'herien moarvat, eo bet skeudennoù an daouzek abostol ha goullo eo abaoe sichennoù an norborzh. Diskaret eo bet ivez, siwazh, e 1885 karnel ar vered. Setu ne chom netra gant Gwiglann da lakaat e skoaz ilizoù dispar ha kalvarioù brudet Sant Tegoneg ha Gwimilio gweladennet bep hañv gant kemend-all a douristed.

E Kergomm, tost ouzh Roc'h-Toull ez eus ur blakenn. Eno, a lenner, e c'hanas e 1559 Mari-Amis Pikard, ur plac'h souezhus, un doare santez. E-pad pemp bloavezh ne vevas, hervez, diwar tamm boued all ebet nemet an osti. Ouzhpennse e c'houzañve bep bloaz, da zeiz gouel Sant Sebastian, dre vurzhud, holl boanioù merzherenti ar sant. Rak-se, e derou an triwec'hvet kantved e voe lakaet en iliz un aoter, kizellet dispar er c'hoad anezhi — ur marz da welout — pemzek taolenn merzherenti Sant Sebastian, treuzet e gorf gant biroù ha flastret a daolioù pengod gant e vourevien. Enebourien he devoe Mari-Amis Pikard. Droukprezeget, tamallet e gaou, flatret d'an eskob, darbet e voe dezhi bezañ barnet evel sorserez hag e dalc'h an diaoul. Dont a reas an Tad Maner da Wiglann d'ober gweladenn dezhi ha d'he frealziñ. Goude-se mont da Gastell da welout an eskob hag an damallerien a davas mik. Bez Mari-Amis Pikard eus Gwiglann (marvet eo e 1652) a zo e iliz-veur Kastell-Paol.

E 1668, o vezañ an Tad Maner oc'h ober mision e Landivizio gant 25 Tad misioner all e teredas ur morad tud eus ar parrezioù tro-dro, Gwiglanniz en o zouez.

Bro ar veleien ! « La Terre des Prêtres ». Ya, bez' ez eo ha degouezhout a ra mat an anv dezhi. Evit pep tiegezh eo un enor kaout ur mab pe zaou o vont da veleg, ur verc'h o vont da leanez. Ha n'emañ ket ivez war zouar Gwiglann kloerdi Sant Jakez e Lezarazien ?

An dud a vev en-dro d'an iliz. Bep sul e tiredont d'ar vourc'h a-benn klevout an oferennoù, hir peurliesañ, an oferenn-bred, war gan, o vezañ an hini darempredetañ, ar wazed diouzh un tu, ar merc'hed en tu all. Echuet an oferenn e sav an embanner war ar maen ha bodet holl en-dro dezhañ e vez klevet digantañ e pelec'h e vezo ur werzh (ur « propriété » gant ur « c'habined »...) douar da werzhañ pe ur « c'honkour », pe c'hoazh ur foar.

Ar re a zo re bell o chom a zebr er vourc'h, evit bezañ sur ne vankint ket er gousperoù. Fentus eo gwelout pep hini, gwazh pe vaouez, yaouank ha kozh, o c'hedal war ar blasenn ma vo sonet ar bole kentañ, evit mont, holl a-unan dindan porched an iliz. War-lerc'h an oferenn pe ar gousperoù ez a an dud da bediñ war bezioù ar re varv, ha yao ! en ostaleri.

Eno e vezer sur da gaout, ouzhpenn ur banne da evañ, pep tra holl a ra diouer er gêr : boteier-koad, kerden, leternioù, kurunennoù perlez, ha me 'oar ! rak an ostaleri, ouzhpenn bezañ un ispisiri, a zo ivez ur stal ma vez gwerzhet enni a bep seurt.

Ma vez divalav an amzer, e vo c'hoariet domino, ma vez brav e vo c'hoariet gant ar c'hilhoù, pe bilpod. E Leon ne vezer ket ken taer war ar c'hoari bouloù ha ma vezer e Bro-Dreger. An aliesañ avat e vez graet gweladennoù an eil d' egile, sulvezh du-mañ, sulvezh du-hont. N' eo ket en ti eo avat e chomer, nann, mont a reer d' ar marchosi da deurel ur sell ouzh al loened-kezeg, d' o zastournat, d' o flourañ, da sevel o favioù ha da sellout en o genou rak — betegout ne ankounac'hafemp — e bro ar c'hezeg emaomp. Ar c'hezeg eo, n' eo ket an trevadoù, a laka lorc'h en dud diwar ar maez. N' eus fin ebet d' ar gaoz a c'hell bezañ dalc'het war loen pe loen, na brasoc'h meuleudi da reiñ da unan nemet : « Trible ! e Kerbrad ez eus loened mat ! »

Ar re-se a vez graet war o zro, m' hel lavar deoc'h, hag er c'honkourioù eo ur blijadur o gwelout, plezennet-mat o lost hag o moue, skrivellet a zoare o bruched hag o zalier, lufret o blev, kezeg kreñv ha postek, brudet dre ar bed holl. E flotantenn en-dro dezhañ, un dorn krog en e benn-bazh hag an dorn all e brid pe gabestr e varc'h, eo marz gwelout an den o lakaat e loen da redek.

N' eo ket souezh, gant ar ouenn a zo, hag ar preder a vez laket a-hed ar bloaz da ober war o zro, ma teu amañ tud a bell vro d' o brenañ. Betek eus Bro-Vrazil en Amerika an Traoñ ! Er vro Chelgenn eo ez eur deuet da brenañ kezeg da vont da heul Italianed da ober brezel en Etiopi. Pep bro a c'houlenn diouto ha paeet e vezont ker-ruz d' o ferc'henn. Aze ez eus gounid da gaout, ha peadra da sevel buan da « Julod ». Ar vugale ivez a vez levezonet gant ar c'hezeg. Kentañ tra a vezo treset gant ur bugel er skol, n' eo ket ur vag eo, pe un ti, nann, petra 'ta a vije, nemet ur marc'h ? Marteze e teuio gant e dad e lodig eus Foar Vaze e Landi, nemet e vije aet da Goumana da ober foar ha, pa vezo deuet bras, n' eus ken c'hoant gant ar mab, ma n'a ket da veleg, nemet da ober evel e dad : magañ kezeg hag o gwerzhañ.

Ne zivroer ket stank e Gwiglann. Koulskoude unan bennak a ra, pa ya war ar vicher soudard — ar pezh a c'hoarvez ivez — pe da archer, pe da ward republikan. Gwiglanniz a zo tud a gar an urzh hag ar sentidigezh.

Ur wech e teuas ur vamm er skol da lavarout din diwar-benn he mab : « N' eo ket *saoz*, pa gar, evit komz ar galleg,

mes diwallit outañ, Aotrou Lann, sachit war e skouarn, emañ oc'h ober e *santig kolo* ».

Ma, d' am soñj, e ra Chelgenniz alies o santig kolo, ret eo din anzav.

*
**

Setu amañ penaos e vez gwisket Gwiglanniz da sul. Gant ar merc'hed war o fennoù ez eus ar c'hoef, a bak ar blev en ur seurt sac'hig gwenn broudet. Div algenn a ya kuit eus an daouividig, ha beg an algennoù a vez spilhennet war gern ar penn e doare ur gurunenn. Evit un douaradur pe evit ur servij-bloaz lakaet en eñvor da unan marv, bloaz warlerc'h e varv, e vez tennet ar spilhenn hag an div algenn a vez laosket da gouezhañ a bep tu d' an dremm, evit diskouez kañv.

Ar c'hoef-se a vez anvet : « tanta*mañ* ». Gwechall e oa douget unan rous pe du gant ar re gozh. Anv ar c'hoef-se a oa « tantamañ *rous* ». Ur chal vras, o c'holeiñ an divskoaz, a ziskenn ar beg anezhi betek ar seulioù. Dalc'het e vez ouzh ar choug gant ur spilhenn krog ouzh ur pleg en danvez. Ar chalioù-se, anvet « chalioù-tapiz », re ar merc'hed yaouank, a zo kaer-tre peurliesañ : da gentañ dre o liv, gwechoù 'zo ruz gwin pe voug, gwechoù all gwer-teñval pe c'hlas ; da eil dre o brouderezioù-bosek hed-ha-hed ar c'hein. Stribilhonoù a vez ivez er bevennoù. Orin ar chalioù-tapiz, a zo bet lavaret din, a zo e Bro-Indez. Degaset int bet d' ar merc'hed gant ar vartoloded a zo bet aet du-hont en amzer al listri-lien e koad. Ar gwragez-i a vez ganto ivez chalioù-tapiz, nemet du int.

Ur wir skeudenn eus gwiskamant ar wazed a zo ar pezh a anver « vieil habit à la française » ; e orin a zo en amzer ar Roue, a-raok an Dispac'h. Ur seurt jakedenn eo, gant nozelennoù pe voutonoù du, ar pastelloù anezhi o pellaat adalek an nec'h war-du an traoñ. Ar godelloù dreist-holl a zo iskis gant ur flipenn triveg. Digor-bras e vez ar porpant-se war ur roched wenn ampezet a laka ar bruched d' en em ziskouez, dispak ha ledan. Ne vez kravatenn ebet ouzh gouzougenn ar roched, hag houmañ a vez feret iskis-awalc'h. En-dro d' an dargreiz e vez rollet ur pezh « turban » roudennek gwenn ha glas. Ar bragoù a zo hir, strizh-kenañ war ar morzhedoù ha ledanoc'h-ledan war-du an treid. Prennet e vezont war bouez ur bouton a bep tu, diouzh doare bragoù ar vartoloded.

War ar penn e vez lakaet an tok seiz plat gant div voulouzenn a-istribilh diouzh ur vouklenn arc'hant bras. Er c'hiz-se

eo eo bet taolennet ur Chelgennad hag ur Chelgennadez war vaen-eñvor ar re varv er brezel er vered, e Gwiglann. Kizellet eo bet dispar gant Killivig, ar skultour brudet, e maen-greun ar vro. Skeudenn Frañsez-Loeiz Gwilhou, bet « koñsailher » an departamant ha maer ar barrez, ur Wiglannadez en e gichen, ez eo. Julod a ouenn, mar bez unan, ha marc'hadour gwin, Frañsez-Loeiz Gwilhou a zo anavezet mat er vro Chelgenn, ha pelloc'h zoken. E pep lec'h, e Montroulez, e Kemper er « c'hoñsailh » e Pariz zoken ez ae gantañ e wiskamant. Mignon bras d' ar brezhoneg ouzhpenn-se, en deus bet difennet ar yezh atav, hag ouzhpenn ur wech en deus bet votet a-du gant ar brezhoneg er skol.

Hollsent ar Garreg, skrivagner brezhonek (2) bet barner a beoc'h e Taole, marvet e Montroulez straed ar Poull-Fank, a skrivas un ugent gwerzenn bennak garanet bremañ er maen-eñvor (3).

Daou Julod am eus bet anavezet an Aotrou Bleaz, bet rener « La Bretagne Hippique » ha maer. Breizhad penn-kil-ha-troad eñ ivez, ha difenner ar brezhoneg, ouzhpenn difenner an Iliz (studioù da vont da veleg en doa bet graet). An Aotrou Manu ar Bras, ur Julod all, ez aen ivez en e di, ha plijout a rae dezhañ kalz lenn ar brezhoneg hag her c'hanañ. Anavezout a rae kanaouennoù bet savet gant Yann Karoff.

Tud Wiglann a oa gouest da lenn brezhoneg, ha kement-se aes-tre. Alies am eus bet gwelet levrioù e brezhoneg (*eureier*), levrioù a « zevosion », « Istorioù Santel » roet evel prizioù katekiz ha miret aketus e pep ti. Ne voe ket bihan va souezh o welout e c'helle n' eus forzh piv kregiñ e niverennoù « *Gwalarn* » o lenn penn-da-benn ha kompren kement a lennent. Setu aze ur respont kaer da damallerien brezhoneg chimik « *Gwalarn* » !

E gwirionez glan meurbet ha pinvidik eo chomet hor yezh e Gwiglann ha, me 'gred er vro Chelgenn a-bezh. Evit kaout un tañva anezhi lennit « Va Zammig Buhez » (4) gant ar Chelgennad rik eus Bodiliz a oa anezhañ Loeiz ar Floc'h lesanvet « Plakoù » ; lenn ivez kontadennoù Mari-Anna Abgrall (5), a rae an Aotrou Perrot — Doue d' e bardono ! — kement a fouge ganti.

(2) Skrivagner ar pezh-c'hoari : « Hollvelen » ha barzh « Moueziou d'an Abardaez-noz ».

(3) Fentus a-walc'h eo avat gwelout penaos en deus troet : « O vaillants poilus... » **O bleveien gadarn** !!!

(4) Kavet e vezo e niverennoù « **An Oaled** ».

(5) Bet embannet gant « **Feiz ha Breiz** ». Ur barzh chelgennat a zo bet ivez : DIRLEMM-AR BRAS, bet lazhet siwazh er brezel 1914-1918.

Moarvat hoc'h eus lennet ivez « *Gwechall e Kerwenn* » embannet war g- « *Kroaz Breiz* » gant ar Chelgennad.

Meur a lavarenn, meur a c'her c'hwek am eus bet dastumet ha, m' hoc'h eus c'hoant d' o c'havout, gwelit « *Dastumomp ar Bruzun* » en niverennoù « *Feiz ha Breizh* » embannet e-pad ar brezel. Dalc'hmat e veze va c'harnedig ganin, ha bez' e c'hellan lavarout e chom labour dastum c'hoazh da neb a gar da lakaat du war wenn traoù ha ne vezont kavet e geriadur ebet.

*
**

Alies ez eo bet c'hoariet pezhioù-c'hoari brezhonek e sal batronaj Gwiglann. Ra vezo meulet ar veleien er feur-se. Ya, berzh bras a rae « *Yann an Tachou Koz* » ha pezhioù evel-se a zerede an holl d' o gwelout eus pennig pellañ ar barrez. Ne voe ket bihan va souezh, un devezh, gwelout eno Job Kemeneur, anavezet mat gant tud an emsav evit an troioù c'hoariet gantañ abaoe. C'hoarier pezhioù, dalc'het e vo soñj pegen dispar e c'hoarias roll Goulven er « Baganiz » e Roazhon e-pad ar brezel, e oa anezhañ ivez ur c'haner brezhonek tan ha buhez ennañ. Ur beleg, kar dezhañ, a oa kure e Gwiglann d' ar mare, hag hennezh en devoa e bedet da zont da ren un abadenn. Sellerien ha kleverien n' o devoe ket bet a geuz, na ne oa da gaout, kennebeut.

*
**

D' ar goañv e ti Chañmar (6) Mingam an ostiz e veze beilhet en-dro d' an daol, ha ne oa fin ebet d' ar c'hoari domino. « Bided ! » « Me 'zo boud » a veze klevet bep an amzer. Biskoazh n' am eus komprenet ar pezh plijadur a zo da gaout o c'hoari domino adarre hag adarre evel-se. Ar pezh a zo sur, ar re a oa o sellout, sioul, a seblante kemer kement a blijadur hag ar c'hoarierien o-unan, hag ar merc'hed ne choment ket diseblant kennebeut.

Ret eo din lavarout deoc'h e oan — ha me skolaer — o prejañ e ti Chañmar Mingam, ostaleri ar bourk. Bevañ a raen eno gant an dud, ar pezh a blije din. Alies, goude un tommañ ouzh an tan, e lakaen va sonskriverez da vont en-dro. Pladennoù brezhonek a oa ganin, hag e teue tud e-leizh da selaou. Unan eus ar pladennoù a blije dreist d' ar re all, hini Pardon

(6) Pe « Jean-Marie » ; Champi « Jean-Pierre » a zo ivez un anv bihan stank-tre er c'horn-bro.

ar Follgoad. Klevet e veze ar c'heleier e brall, ar brosesion o tostaat, an dud o kanañ kantig Itron Varia ar Follgoad.

« An dour en hon daoulagad
Ni ho-o ped a galon... »

a gane an holl war un dro gant ar bladenn, ha, pa voe klevet ar beleg en iliz o lavarout :

« Ar brosesion a zo o vont da baseal, setu e peder an dud a zo er c'hreiz d' en em lakat er c'hostechou ! » ar birvilh a oa en e washañ. Touiñ a raed e oa mouezh an Aotrou n' ouzon mui piv, bet person e Gwiglann gwechall.

Bez' a oa ganin ivez :

« Je vous supplie Mademoiselle
Da lakaat atansion » ;

« Pebezh keloù, o va Doue, am eus hirio resevet... » kanet gant an Itron Bars ouzh son an akordeoñs.

War-lerc'h un douaridigezh ez a an dud da brejañ. Arabat deoc'h krediñ e vez trist an dud. Souezhet ez on bet meur a wech e ti Chañmar o welout pegen yac'h e veze kroget er boued hag en evaj, pegement a chaog hag a gaoz a oa gant tud an « interamant ». War-bouez nebeut e vije bet kredet e oad en ur fest eured, nemet ar c'han, eveljust.

E Gwiglann n' eus ket a sal vras. Ur pred eured, ur « friko » a vez servijet en holl gambreier an ostaleri krec'h-traoñ, ha betek er c'halatrez. Peurliesañ e vez lakaet an daol dirak ar gweleoù er c'hambroù-kousket. N' eo ket aes, a dra sur, servij ur pred er c'hiz-se, met ba ! ma 'z eus da c'hortoz etre ar meuzioù, n' eus forzh, amzer 'zo !

Ar ganerien a rank mont a gambr da gambr da ganañ. N em eus ket klevet nemeur a sonioù gallek er festoù. Da gentañ e veze kroget gant kantikoù, goude-se e oa tro ar gwerzioù. Tro am boe da glevout — soñj am eus — unan war sujed marv ar prezidant Doumer ! Ar c'hanaouennoù bravañ a oa an tonioù doubl, diskanet gant kalz a « lê lê, o lê lê lê lê, o lê lê... » Re Wimilio a zo mailhed war an tonioù doubl. Un akordeoñs bennak a son a-wechoù. Nemet ne vez ket dañset avat. Dañsal a zo pec'hed. An dud yaouank a oa aet da Lok-wenole ur wech, en oto-kirri. Eno e vije bet tu da ober, a gave dezho da vihanañ. Siwazh, kerent a oa da heul ha p' o doa kroget ar yaouankizoù d' en em hejañ, dao ! dao ! war an dud yaouank direizh, a-daolioù troadoù disglavieroù, ken e rankjont mont buan en oto-kirri en-dro, ha yao war-du Gwiglann adarre, hep bezañ bet o c'hoant !

Met, pa ne vez ket ar re gozh o sellout, a-wechoù e c'heller tapout digoll hag e kemerer, dre laer, un tammig ebat.

Boued ar friko a zo bet mat : kig ha fars, pe kig bevin pe

leue gant prunoz da heul o soubañ el lipig — ur meuz hennezh diouzh doare tud ar vro. Ha ne vezer ket lent o vont d' ar meuzioù-se. « Sachit ganeoc'h 'ta, eme ar mitizhien, hennezh 'zo tout da vont. » Ha Gwiglanniz a gav ar boued, evel ma lavaront : « ekstra ». Banneoù gwin-penn, ha re hini kreñv a laka ar jotoù da ruziañ hag ar selloù da vezañ lemmoc'h.

Neuze e kroger gant ar c'hoari godellig. Ar plac'h yaouank a guzh he mouchouer en he c'herc'henn, en he c'hrubuilh, en un tu bennak, ha d' ar paotr yaouank eo klask ha tapout krog er mouchouer, mar teu a-benn d'ober. Ur c'hoari brav hennezh ! N' ouzon ket hag e vez graet c'hoazh. N' ouzon ket kennebeut hag eo ur pec'hed eo a vez anzavet d' an aotrou person e kador ar binijenn.

Koulskoude peurliesañ gant ar veleien o ren er vro e vije dleet chom fur ha reiñ skouer vat. Dre zindan avat e pec'her eno koulz hag e lec'h all. Klevout a ris ur vaouez o skandalat he bugel, en e wele o kanañ hag ouzh e lakaat da devel evelhen : « 'Peus ket a vezh, kanañ war da wele a varv ! » Arabat, alato, bezañ ken strizh.

Mervel a ray Gwiglanniz, anat eo, ur beleg war o zro. Da c'hedal avat, ma vagont evit ar veleien an doujañs ar vrasañ ne vezont ket nec'hetoc'h a se evit farsal diwar o c'houst ha kontañ diwar o fenn, p' o devez tro, troioù a laka an holl da c'hoarzhin. Ne vir ket se outo bezañ kristenien vat. Ar pedennoù diouzh an noz, ar « *benedicite* » a-raok kemer boued, sin ar groaz pa dremener dirak an iliz pe dirak ur groaz-vaen bennak, a zo traoù ha ne vezont ket ankounac'haet er vuhez pemdeziek, kennebeut all lidoù an iliz bep sul ha d' ar gouelioù bras. Neblec'h all ne vez gwelet kement a groazioù war lez an hent pe er c'hroazhentoù : Kroaz Maez-Avel, Kroaz Perrin (bet savet gant arc'hant Perrin e-doug ur mision bennak) ha me 'oar pet all.

War-dro penn-kentañ ar c'hantved-mañ o deus Gwiglanniz stourmet kalonek ouzh lezennoù digristen an hini a zo bet anvet « le petit père Combes ». P' eo bet kaset kuit al leanezed eus o zi war hent ar Gêrvat ez eus bet bec'h. War-nes eo bet d' an tennoù-fuzul strakal, evel en amzer reuzeudik an Dispac'h vras. An ti a zo bremañ ti-skol lik ar merc'hed. Ar groaz avat a zo chomet warnañ. Re a reuz a vije bet ouzh he diskar.

Tud disfizius eo Gwiglanniz, evel an holl Chelgenniz, ha n' eo ket aes gounit o fiziañs, dreist-holl pa vezer skolaer lik, dindan ar gouarnamant. Pegen diskiant eo ivez ar brezel o ren e pep parrez a Vro-C'hall hag a Vreizh etre ar skol lik hag ar skolioù kristen ! Ha n' aen ket d' an iliz. Un teñzor

all a oa ganin avat, a zigore din dor ar c'halonoù : karantez ouzh hor yezh, ar brezhoneg. Dre ma ouien ar brezhoneg, dre ma raen gantañ atav eo em eus gellet bevañ gant tud ar vro, bezañ degemeret ganto en o zouez evel unan anezho, ha drese ec'h anavezan gwelloc'h bremañ ur c'hornig ouzhpenn a Vreizh-Izel, un dachennig chomet divlam ha gwerc'h, rak parrez Gwiglann n' emañ ket war an hentoù bras. Sur on en deus meur a hini soñj c'hoazh eus ar skolaer a dorre o fenn d' an dud pa glaske deskiñ muioc'h a vrezhoneg diganto, a ziskoueze d' an holl e garantez ouzh yezh ar bobl. Anaoudek e vezan da Wiglanniz dre m' o deus startaet va feiz en amzer da zont hor brezhoneg.

(Prezegenn displeget e Ker-Vreizh, e Pariz.)

Er bed-mañ leun a c'hevier e rank ar wirionez tec'hout kuit e-giz ma tec'h an heizez wenn, spontet, a-dreuz ar c'hoadoù.

MELVILLE
« Hawthorne and his Mosses ».

Ar wirionez zo ur c'hi a rank chom en e loch.

SHAKESPEARE
« King Lear ».

AN ANVIOU-BADEZ BREZHONEK

gant *Maodez GLANNDOUR*

E levrenn 24 ar *Revue Celtique*, bloavezh 1903, pajenn 354, notenn 1, e lavare Josef Loth e hiraezh d' an anioù-badez keltiek implijet gant hon gourdadoù : « N' eus, emezañ, nemet treiñ buan follennoù dielleg Redon evit gwelout pegen dizimplij e oa an anioù-badez kristen, e-touez ar Vretoned, dreistholl evit ar merc'hed. Ar gwir a oa ganto : hon anioù-ni a zo kalz barzhoniusoc'h ».

An hevelep menoz eo an hini a zo bet addispleget gant Meven Mordiern, en e Notennoù diwar-benn ar Gelted Kozh, p. 292 ar mouladur nevez (Skridoù Breizh, 1944) ; ha ne guzh ket pelec'h en deus kavet e soñj, pa zegas dindan ano Loth meneg eus notenn ar Revue Celtique.

Souezhañ a rin moarvat meur a hini o lavarout ez on-me ivez a-du ganto : an anioù-badez implijet bremañ e Breizh gant ar gristenion n' int peurliesañ na talvoudek na plijus. Anioù gresianek, latin, pe alamanek a-wechoù, dibabet hervez ar c'hiz, n' o deus evidomp ster ebet. Ar re gozh da vihanañ a glaske reiñ ur stumm brezhonek dezho dre an distagadur, ha dreist-holl dre sevel diwarno berradurioù. Ar re-mañ a zo plijus alies, ha mat e vefe sevel ur roll klok anezho : n' eo ket er geriadurioù avat e kavfemp anezho, met dreist-holl er gwerzioù hag er c'hontadennoù kozh. Dizoloet e vefe Naig evit Anna, Radig evit Radegonda, Fieka evit stumm gwregel Fiakr... hag ivez marteze reolennoù evit aozañ stumm gwregel an anioù-badez.

Evit brezhonekaat o anioù ez eus bet implijet gant tud an emsav, un hent all : treiñ o ano gallek gant un ano brezhonek heñvelson evel Rene gant Ronan, Moris gant Morvan ; graet o deus evelse c'hoarioù-gerioù souezhus a-wechoù hag hep diazez e talvoudegezh wirion an ano troet. Pezh 'zo dudius eo gwelout o deus graet aze, ar c'hontrol eus ar pezh o devoa graet bretoned c'hallekaet an 18-vet kantved, p'o deus divrezhonekaet hon anioù-lec'hioù, tennet hor sent kozh diwar o sichenn evit lakaat en o lec'h a bep seurt estrenion, en amzer m' eo deuet Ar Roc'h Morvan da vezañ La Roche Maurice, Lannurvan da vezañ Saint Urbain, hag all... Met n' eo ket a gav din un diskoulm mat d' ar gudenn, rak Morvan n' en deus netra da welout gant Moris, nag Urvan gant Urbain.

Kalz a veleion, zoken brogarourien, a soñjo emaomp en un enkadenn ha n' eus netra d' ober en abeg da lezennoù ar *Gwir Kanonek,* a c'houlenn ma vo roet d'ar bugel er vadeziant un ano kristen, *kanon niv. 761.* N' eus forzh petra 'zo bet en amzer dremenet, e rankomp bremañ ober diouzh ar reoliadurse. Sellomp eta outañ peogwir ez eus kaoz anezhañ. Setu amañ an destenn : « Ar veleion-barrez a daolo evezh ma vo roet un *ano kristen* d' an hini a vez badezet ; mar n' hellont ket kaout o goulenn, e stagint ouzh an ano roet gant ar gerent, ano ur sant hag e skrivint an eil hag egile e marilh ar re vadezet » (1).

Ne lavar ket muioc'h petra eo evitañ un ano kristen : ano ur sant sur mat, met ivez ano ur gouel kristen, evel ma vez graet evit Nouel, Paskal (sell. ouzh ar berradurioù Paskou, Pasko), pe c'hoazh un titr bennak eus ar Werc'hez Vari, evel ma vez graet e Bro Spagn, lec'h ma vez anvet ar merc'hed Konsepsion, Pilar, Karmen, Mersedes (Beatra Maria de Mercede). Ne welan ket perak n' hor befe ket ar gwir, peogwir ez eus kaoz eus gwir, da envel ur verc'h Feunteun (Itron Varia Feuntenioù) pe Sklaerder (Itron Varia Sklaerder) pe Gras (Itron Varia C'hras), nemet e vefe ret moarvat ober war un dro kelennadurezh ar veleion hag hini ar gerent.

Koulskoude pa 'z eus d' ober evit anoioù gallek ne reer ket a-wechoù kement-se a ardoù. Ne reer diaesamant ebet evit degemeret n' eo ket hepken ano-badez ur sant, met ivez e anotiegezh a dremen evelse d' e dro da ano-badez : sellit 'ta ouzh Regis, Chantal, Vianney, hag all... Aze n' eus kudenn ebet evit ar veleion c'hallegerion pe c'hallegaet. Kenkoulz all en deus ur breton ar gwir da envel e baotr, Maner, Helouri, Bleiz (Charlez Bleiz), hag all.

Un ano kristen ? Sur mat e c'hellomp hag e tleomp lakaat da anioù kristen, ar re a vez stag ouz Lann, Lok, pa dalvez Lann ha Lok en anioù-lec'hioù da envel chapelioù, manatioù kozh, diazezadurioù kristen. Hevelep tra evel-just, evit an anioù parrez pe lec'h, o kregiñ gant Sant. Hevelep tra evit al lodenn vrasañ eus an anioù tud oc'h heuliañ Plou-, Ple-, mar 'd int bet kehelet er barrez pe e lec'h-pe-lec'h e Breizh.

(1) Evit sklaeraat testenn ar Gwir Kanonek eo mat ivez lenn pezh a lavar ar Ritual (Titr 2, pennad 1, niverenn 70) : « Ha peogwir e vez roet d' ar re vadezet un ano evel da vibion Doue adc'hanet er C'hrist, evel da dud a vo enskrivet hiviziken en e arme, ra vo taolet evezh na vo ket roet dezho anioù hudur, c'hoarzhus, mojennel, pe anioù an doueed didalvez, pe c'hoazh anioù tud digristen, met kentoc'h, ar muiañ ma vo gellet, anioù Sent, ma vo douget ar fideled da vevañ deol diouzh o skouer, ha ma vint diwallet gant o gwarez ».

Amañ c'hoazh e vefe ur roll klok d' ober. Mar ne vez ken kehelet ur sant, mar 'd eo bet didroniet gant ur gall pe ur roman bennak, se ne ra mann e-keñver ar gwir : kehelet eo bet, a-walc'h eo (2).

Sellet a dost, n' eo ket eta ar Gwir Kalonek ken strizh ha ma soñjer.

*
**

Met tu a zo da vont pelloc'h c'hoazh, da gaout da vat anioù brezhonek rik talvoudus ha plijus, ha da virout war un dro reoliadur ar gwir a iliz. N' eus d' ober nemet treiñ anioù ar sent gresianek, latin, germanek, hag all, e brezhoneg. N' eo ket tra nevez a lavaran aze. Mar seller mat ouzh an Testamant Nevez e weler eo bet graet se en iliz a-dal ar penn kentañ. Pa en deus hon Salver lavaret da Bêr : Te eo maen ha war ar maen-se e tiazezin va Iliz... n' en deus ket lavaret : Te eo Petros, rak ne gomze ket gresianeg ouzh an ebestel, implijet en deus ar ger Kefa : Te eo Kefa. Met ur wech m' eo aet Kefa er-maez eus Palestina, n' en deus ket miret an ano Kefa na c'helle lavarout netra da C'hresianed ha da Latined Roma ; troet en deus e ano en o yezh, ha graet en deus gant Petros. Sellit ouzh Yann, *1,* 42. Evelse ivez eo c'hoarvezet evit an abostol Toma : p' eo aet da avielañ ar bed gresiat eo bet troet e ano e Didimos, pezh a dalv gevell evel an hebreeg Toma. Sellit ouzh Yann *20,* 24, ha *21,* 2. Kenderc'hel a reomp bemdez d' ober evelse. Boas omp da dreiñ santez Rosa gant Rozenn, santez Agnes gant Oanez, ha n' eus souezh ebet. Ar C'hallaoued o deus graet pe a ra kemend-all : Adeodatus a zo deuet ganto da vezañ Dieudonné, Regina a zo deuet da Reine, Renatus da René. Ne weler ket perak ne vefe ket kendalc'het. Perak chom en hent ? Respont a reot din eo aes a-walc'h gouzout er skouerioù am eus roet, pe sant ha santez eo an hini laket da batron ; met en degouezhioù all ne vo ket ken anat pehini eo ar sant dibabet. Gwir eo. Ne vo neuze d' ober nemet lakaat etre krochedoù en marilh ar vadeziant, an ano

(2) N' eo ket hepken ar roll eus holl sent Breizh a vefe da sevel, met roll holl sent ar Broioù Keltiek. Marteze unan bennak a c'hellfe hon harpañ evit al labour-se. Kerlann a not din ez eo Glen un ano boas-kenañ gant Amerikaned ar Stadoù Unanet : keltiek eo an ano gwaz-se, a dra sur, emezañ. Ya,, ha douget zoken gant ur barrez eus eskopti sant Brieg : Sant Glen (Saint Glen). Met petra reomp gant hon anioù-sent ?

Mar n' ouzer ket pe da zeiz ober o gouel, hag evit gwir, kalz n' o deus ket un deiziad ispisial, ez eus evito en Iliz Katolik, un deiz divizet Gouel an Hollsent, bet diazezet evit ar re n' o devoa ket a-hend-all un deiz merket.

gresianek pe latin douget gant ar sant a vez laket ar bugel dindan e baeroniezh.

N' on ket sur ne vefe ket bet a-wechoù an anoioù brezhonek douget gant hor sent kozh, troidigezhioù anoioù gresianek ha latin : Gwennin a zo heñvel mik ouzh Albinus, Karanteg ouzh Agapetus, Laotenog ouzh Felix...

N' eus forzh penaos ez eus aze un dachenn ec'hon digor dimp, a ro dimp an tu da virout war un dro, goulennadurioù an Iliz ha c'hoantadoù hor spered keltiek.

*
**

Div hentenn a c'heller ober ganto a dle hon degas da frouezh e-leiz :

1° Kemer anoioù ar sent gresianek, latin, germanek, ha klask dezho un ano brezhonek heñvel e ster.

2° Kemer anoioù keltiek pe vrezhonek kozh, ha klask ouzh peseurt ano sant e c'hellfemp o stagañ.

N' em eus graet nemet kregiñ gant an enklask. Hag ar pezh a zegasan amañ war-lerc'h n' eo ket ur roll klok. A-wechoù n' em eus ket kavet ster resis anoioù 'zo, dreist-holl pa oant anoioù germanek. Kontañ a ran war skoazell ha gouiziegezh reoù all evit ober eus an damskeud-mañ ul labour echu.

Merkañ a ran etre krochedoù da heul ano ar sant, deiziad ha miziad e ouel.

Santez *Agapê* (18/8) = Karantia, Karantenn, Karantez. An anoioù-mañ a c'hellfe ivez bezañ staget ouzh ar sant breizhat Karanteg (17/5).

Sant *Agapius* (29/4) = Karanton.

Stez *Agatha* (5/2) = Gwella, Gwellenn, Madez (ano-plac'h eus ar Grenn-amzer e Breizh, sell. *Chrestomathie Loth*, p. 219).

St *Agnellus* (14/12) = Oanig. Evit ur plac'h e c'hell bezañ implijet Oanell.

St *Albanus* (22/6) = outañ e c'hellfe bezañ staget an anoioù deveret eus Gwenn, evel Gwenneg, Gwennig, Gwennou, Gwennegan, Gwenniav, Gwenngar, Gwenngalon, met ar re-mañ a zo dija anoioù sent breizhat. Taolit evez e talv *Alphonsus* kemend-all, alfos e gresianeg a dalv gwenn.

Stez *Albina* (23/9) = Gwennina, Gwennenn, Gwennilla.

St *Altinus* (31/12) = Uhelin.

St *Amabilis* (20/7) = Hegar, Hegaret.

Stez *Amata* (24/9) = Karedenn, Kareia, Karedig.

Stez *Anastasia* (25/12) = a c'hellfe bezañ troet gant Seva,

Sevella (eus ar verb sevel). Sellit ivez ouzh ano sant Seo e Breizh : daoust hag e talvezfe kement hag Anastasios ?

St *Andreas* (30/11) = Gouroneg, Gouron (a zo dija ano ur sant keltiek), hag ar gerioù all deveret eus Gour (den kalonek) evel Gourien, Gourgon.

St *Angelus* (13/10) = Ael ; evit ur plac'h, Aela, Aelez.

Stez *Anthia* (18/4), stez *Anthilia* (24/9) = Bleuñvenn, Bleunienn, Bleuzenn, Bleuenn, Bleuvell, Blednina, nemet e Santez Bleuenn enoret e Breizh e Peumeurit (Finistère) hervez Loth, *Noms des Saints Bretons,* p. 14.

St *Aristides* (31/9) = Gwellin, Gwellan ; evel ano-plac'h Gwella, Gwellenn.

Stez *Asternis* (21/10), Stez *Asteria* (10/8) = Sterenn, Steredenn.

St *Augustinus* (28/4) = Eosten, Eostin.

St *Augustus* (7/10) = Eost.

St *Aureus* (16/6), St *Aurelianus* (16/6) = an anoioù deveret eus ar ger *aour,* evel Aourgann, Aourelin ; evit ur plac'h, Aourell, Aourelina. Sell. ouzh Rutilius.

St *Basilios* (14/6) = an anoioù keltiek deveret eus Ri (= Roue) evel Rian, Rion, Rieg, Riwenn, Riwall, Riwallon, Rivael, kalz anezho o vezañ dija anoioù sent breizhat.

Stez *Basilissa* (15/4) = Rouanez, a c'hell hezañ war un dro an ano latin *Regina.*

Stez *Beatrix* (29/7) = Gwenvedenn, Gwenveda, Gwenvedell.

St *Benedictus* (21/3) troet peurliesañ gant Benead, a vefe ivez Benniget (sellit ouzh Aber Benoit anvet Aber Benniget, ouzh Enez Venniget e-kichen Enez Vriat).

St *Bonus* (1/8) = Madeg, Madog, sell. ouzh ar sant breizhat Maden ; evel ano-plac'h, Madenn, Madez.

St *Bruno* (1/10) = Bruni, Brunou, Brunig, hag ivez an anoioù deveret eus *gell* : Gellan, Gellig ; evel ano-plac'h Gellenn.

Stez *Callista* (6/2) = Kaera, Kaerenn, Koantenn, Tegenn. Sell. ouzh *Callistos* a zo heñvel eus ano ar sant Breizhat Kaereg (Cadroc).

St *Candidus* (10/3) = Kann, Hingann, Gwenngann.

Stez *Catharina* (25/11) = Glana, Glanenn, Glanina.

St *Celestinus* (6/4) = Neven, Neved (eus neñv).

St *Celsus* (28/7) = Meur, Uhelin, Aodren (eus Aod = Alrus, brezhoneg : uhel), Brien, Brian (eus Bri) ; evit un ano-plac'h, Uhela, Aodez. Sellout ivez ouzh an anoioù keltiek deveret eus Kon = uhel, Konan, Konin, a zo al lodenn vrasañ anezho anoioù bet douget dija gant sent eus hor bro.

St *Christianus* (7/4) = Kristian, Kristien. *Christina* (6/2) a vefe Kristena, Kritiana, Kristina.

Stez *Clara* (12/8) = Sklaera, Sklaerenn, Yuna, Yunenn hag an anoioù deveret eus Yun, ger brezhonek kozh evit sklerijenn.

Stez *Colomba* (31/12) = Koulmenn.

St *Dominicus* (4/8), St *Kurillos* (28/1) = Mael (priñs, tiern), Maelan, Rivael, Komael (= Konmael) a zo dija anoioù sent breizhat evit al lodenn vrasañ anezho. Sellout ivez an anoioù deveret eus Tiern, evel Tiernan, Tiernin, Tiernog.

St *Daniel* (21/7) = Deniel, Denoel, Danig, Daniou, Danio.

St *Faustus* (1/8), St *Felix* (14/1) = Laouen, Leven, Laouenog (= St Launeuc, sell. ouzh Loth, *Noms bretons*, p. 78), Gwennlaouen.

St *Felirissimus* (26/10), Stez *Felicissima* (5/5) = Gourlaouen.

St *Faustinus* (15/2) = Laouenan, Levenou. Stez *Fausta* (20/9) = Levenez, Levenou, Laouena, Gwennlaouen. Hevelep ster gant ano *Felicitas*.

St *Fidelis* (24/4) = Felan, Fegar (ano-tiegezh a-vremañ).

St *Flavius* (7/5) = Melen, Melegan ; Stez *Flavia* (7/5) = Melenenn, Meleganez.

Stez *Flora* (29/7) = Fleurenn, sell. ouzh *Anthia*.

St *Eleutherios* (26/5) ; St *Francus* (5/6) = Frank.

St *Fronto* (25/10) = Taleg, dindan an ano-se e c'heller lakaat an anoioù deveret eus tal, evel Talhouarn, Talan, Gwenndal, hag all.

St *Fulgentius* (1/1) = Sked, Lugern, Flamm ; evit ur plac'h Skedenn, Lugernenn, Flammenn, Flammell.

Stez *Fusca* (12/2) = Duenn, Duanenn, Duanez.

St *Fuscianus* (11/12) = Duig, Duigoù.

St *Aegidius* (= ar galleg Gilles) = e ano a dalv : a-stumm gant ar c'havr, ac'hano Gavran, Gavron ; evit un ano-plac'h : Gavrenn, Gavrilla (cf. *Notennoù diwar-benn ar Gelted kozh*, p. 290).

Stez *Glaphira* (13/1) = Brintin.

St *Gratianus* (23/10) = Grasian.

Stez *Helena* (18/8) = Flammenn, Flammerenn.

St *Hilarius* (14/1) = Lirzhin (sell. ouzh an ano-se tremenet da ano-tiegezh) ; Stez *Hilaria* (3/12) = Lirzhina, Lirzhinenn.

St *Hippolytos* (22/8) an ano a dalv : marc'h distag. Stagañ outañ anoioù evel Gwioñvarc'h, Gwivarc'h.

St *Honoratus* (16/1) = Enored (sell. ouzh an ano-tiegezh Lénoret).

St *Ignatius* (1/2) a dalv an ano keltiek kozh Taned.

St *Justinus* (1/6) aet da Jestin e Brezhoneg. Ur sant Jestin a zo patron Plistin (= Ple-Jestin). Ouzh Justinus e c'hell bezañ staget an anoioù diwar ar ger Reizh, evel Reizhan, Reizhien, Reizhgar.

St *Laurentius* (18/8) = Loren hag anoioù stummet gant lore ; evel ano-plac'h, Loreia, Lore.

Stez *Liliosa* (27/7) = Lilienn, Liliana.

St *Lucius, Lucianus* ; Stez *Lucia, Luciana* = gwrizienn an anoioù-se a dalv Luc'h, Lugern, Goulou.

Stez *Margarita* (20/7) = Perlezenn.

St *Marius* (19/1) = Gour, Gourien, Gouron, Gouroneg, Gourhant.

St *Martialis* (10/7) ; St *Martinus* (20/3) = kensakret da Veurzh, doue ar brezel : ouzh anv-se e c'heller stagañ an anoioù brezhonek diwar Kad, evel Kaden, Kadoudal, Kadour, diwar Hael, Haelin, Haelan, Haelon.

Stez *Myrops* (13/7) = Frondina, Frondez.

Stez *Ozanna*, eus an Hebreeg Hosanna.

St *Paschasius* (26/4) a c'hell bezañ troet gant Paskas, Paskel, Paskoù ; evit ar merc'hed, Paskita, Paskella.

St *Pelagius* (25/3) ; Stez *Pelagia* (9/6) = ouzh an anoioù-se e c'heller stagañ an anoioù deveret eus Mor, evel Moran, Morvan, Moren, Morgan.

St *Petrus* (29/6) = Maen (a zo bet douget zoken evel ano-plac'h, sell. ouzh *Chresthomathie Loth*, p. 218).

St *Pius* (11/7) = Deol (a dro ivez ar gresianeg Eusebes).

Stez *Pulcheria* (10/10) = Kenedenn, Kaerell, Kaerenn.

St *Protos* (11/9) = Kentañ ; Kentilla, ano-plac'h keltiek kozh.

St *Ruffinus* = Rouzig, Rouzegan.

Stez *Ruffina* (10/7) = Rouzegenn, Ruzenn.

St *Rutilius* (2/8) = a zo sked an aour gantañ, Aourgann, Aourgen ; Aourgen a zo kentoc'h un ano-plac'h (Aour-Ken).

St *Salvinus* (12/10) = Salvan, Salvin, Salved.

Stez *Sophia* (20/7) = Furnez, Fura.

St *Sophronius* (11/3) = Fur, Furan ; Doz (sell. ouzh an ano-tiegezh, Le Doz pe Le Doze) a zo ar c'hrennvrezhoneg Doez, Doeth, deuet da vezañ duac'h e gwenedeg, diwar ar ger latin Doctus.

St *Theophilos* (13/10) = Douegar.

St *Theophanes* (4/12) = Douegann.

St *Verus* (1/8) = Gwireg, Gwiran, Gwirgar.

Stez *Viola* (3/5) = Melionenn.

St *Vincentius* (22/1) ; St *Victor* (28/7) = Trec'hen,

Trec'her, Trec'hioù, Trec'hin. Evit un ano-plac'h, Trec'henn a drofe gant gonid ar galleg Victorine.

St *Vitalis* (deuet da Gwidel e brezhoneg, cf. Gwidel e Bro Wened) a vefe troet mat gant Bevin, Bevan (cf. an anotiegezh Beuvant ?).

Ret eo deomp stummañ tud hag a ouestlo d' an dispac'h n' eo ket o amzer vak, met o buhez a-bezh.

LENIN

Iskra, n^nn^ 1, 1901.

Prenit

BINIOU pe VOMBARD

teotennoù hag all

gant

HERVE AR MENN

diazezour K. A. V., 3, r. Francis-Garnier, ***PARIS (17e)***

25 vloaz skiant-prenet — BENVEGOU GWARANTET

RANN-YEZH BRO-GERNEV

Enklaskoù e Gwiskriv hag e Skaer

gant Aldrig a NAONED, *kempennet gant* Y. CORMERAIS

Daoust ma n' eo ket klok ar studiadenn-mañ e kredan e c'hello servij da veur a hini o klask lakaat da dalvezout ar pezh en deus desket el levrioù.

Un diforc'h a zo d' ober etre ar brezhoneg skrivet hag an hini komzet, dreist-holl el lec'hioù ma'z eo bet distreset ar yezh evel ma'z eo c'hoarvezet er c'horn-bro hon eus studiet e yezh pe gentoc'h e drefoedaj.

Dre geñveriañ an trefoedaj-mañ hag ar yezh skrivet e fell dimp :

1) Skoazellañ ar re a zesk brezhoneg hag a fell dezho e implij er c'horn-bro.
2) Skoazellañ tud ar c'horn-bro a glask lenn ha skrivañ ar yezh unvan.
3) Diskar ar soñj ez eus meur a yezh e Breizh.

AL LIZHERENN D :

1) *D lamet*
Cha'nn (chadenn), logo'nn, ribota'nn, Rospor'n, sa'n (sadorn), taka'nn, ken'er (kenderv).
2) *D tost da T*
dilha*d*, panera*d*, seilha*d* (sailha*d*), toka*d*.
3) *D mat*
*d*ilhad, *d*our, *d*orn (dorn).

AL LIZHERENN C'H :

1) *C'H distaget CH*
'r *ch*i (ar c'hi), 'r *ch*etan (ar c'hentañ), 'r *ch*ig, 'r *ch*ae, 'r *ch*e'ier, 'r *ch*ezeg, 'r *ch*eoleg (ar c'hefeleg), 'r *ch*en'er (ar c'henderv), 'r *ch*erioù, va *ch*ichen.
2) *C'H distaget I*
meri*e*d (merc'hed), gueri*e*z (gwerc'hez), roi*a*l (roc'hell), lui*e*d (luc'hed).
3) *C'HOUE*
distaget FE :
feor (c'houevrer), fero (c'houero), fubu (c'houibu) ;
distaget HUE (H c'hwezhadennet) :

huil (c'hwil), huen (c'hwen), huez (c'hwez), hui (c'houi), huibon (c'houibon), huitel (c'houitell) :
distaget mat :
c'hwec'h.

4) *C'H distaget mat*
'r c'harr, 'r c'hog, moc'h, merc'h, plac'h, lec'h, arlerc'h.

AL LIZHERENN S :

1) *S distaget J blot*
*s*istr, *s*arret (serret).

2) *S distaget CH*
medi*s*in, *s*iminal, for*s*et (forcé), da*s*tum.

3) *S distaget CH* gallek pa vez K da heul
di*sk*enn, plu*sk*, kla*sk*, me*sk*et, pe*sk*, kou*sk*, n'eu*sk*et.

4) *S distaget Z* e penn kentañ ar gerioù o deus ur vogalenn da heul
*z*ûn (sizun), *z*eilh (sailh), *z*ili'nn (silienn), *z*antel, *z*amm, *z*ivi, *z*ao, *Z*imon, *z*ell't (sellout).

5) *S distaget mat*
*s*plann, *s*kañv, *s*kilfoù, *s*eurt, *s*imant, *s*tal, *s*koachet, *s*trakal.

AL LIZHERENN V :

1) *V distaget O*
deo'z (devez), eo'z (evezh), eo'sèt (eveshait), a'oñset, oñset (avañset), ao'l (aval), leor, koueor, kreo't (krevet), peo'r (pevar), seo'l (sevel), meo'l (mevel), eo't, io't (evet), to'rn pe tao'rn (tavarn).

2) *V distaget OU*
liou't (livet).

3) *V distaget U*
vi, Visant, divinet, 'vit.

4) *V distaget mat*
voulouz, ar vatez, irvin, pinvidik, e vab, kendirvi.

5) *V lamet*
o 'ont, do'i (dozviñ), koa'en, zoa'en (soavon), noz'ez, a'at, ât (avat), ka'et, kêt (kavet), sant Da'ï (sant David), skri't (skrivet), skri'o, skriv (skrivañ), bla'ez, blêz (bloavez), 'r chen'er (ar c'henderv), i'e pe e (hir) : ivez, neve, ne (hir) : nevez.

AL LIZHERENN Z :

1) *Z distaget evel J blot*
Grizilh, muzul, a*z*eet, a*z*êt (azezet), a-dreu*z*, re*z*in.

2) *Z c'hwibanet*
Rouane*z*, aotrune*z*, martre*z* (marteze), a*z*' (aze), deo'*z* (devez), me*z*, beu*z*, bar*z*, ra*z*, ka*z*.

3) *Z e-barzh « euz » distaget euñv pe euñ*
keuñv, teuñv, kleuñv, beuñ't (beuzet).

4) *Z distaget mat*
mourzoul (morzol), morzell (morzed), vize (voe), rize (rae), louzou, dizolo (dizoleiñ).

5) *Z lamet*
a) e dibenn ar gerioù : levene, buhe, gue (gwez), karante, ni (niz), zei (seiz), ive (ivez) ;
b) e-kreiz ar gerioù : pre'eg, prêg (prezeg), degoue'et, degouêt (degouezhet), diskoue'et, diskouêt (diskouezet), gue'en, guên (gwezenn), ra'ed, rêd (razhed), ka'ez, kêz (kazhez), zi'un, zûn (sizhun), goût (gouzout), do'i (dozviñ), Eo'n, Io'n, Ioun (Eozen), ke'ier (kizhier), brehonek (brezhonek), ni'iz (nizez), la'et, lêt (lazhet), ku't (kuzhet), an Ao. Bleu'n, Bleuñn (Bleuzenn), a'o (azv), me'o (mezv), li'er, li'r (lizher).

AL LIZHERENNOU ALL :

1) *A distaget E mut gallek*
ma, da, 'n dra-s' (an dra-se).

2) *ANV distaget tost da ON*
hañv, kañv, skañv, goñ (goañv), toñ't (tañva).

3) *E lamet e dibenn ar gerioù*
par', 'darr (adarre), lur', gorr', Dou', rou', az', min' (menez), arlen pe arleñn (warlene).
Hogen : spoue, moue, a chom mat.

4) *E lamet er silabenn « ENN »*
gwer'nn, mer'nn, ofer'nn, loñn pe lo'n (loen), to'n pe poñn (toenn).

5) *E lamet*
e-tou'sk (e-touesk), ali's (alies).

6) *EL, ER, e dibenn ar gerioù, distaget etre EUL, EUR (beurre) hag AL, AR*
mekanik*er*, gob*er*, kout*ell* (koñtell), hal*en*, morz*ell* (morzhed), kari'*ell*, ken'*er* (kenderv).

7) *ENV distaget EON*
kreñv, deñv (don), neñv, goeñv't heñv'l, teñv'l, eñvenn pe eñvuenn (eonenn).

8) *G kemmet e I*
bû'ienn (buzhugenn), moied (moged), buguali'ou (bugaligoù), karri'ell, unani'ou (unanigou).

9) *I distaget E brezhonek*
kemerit, prenit, troit,, hag all...

10) *J distaget tost da CH*
liena*j*, lima*j*, lorna*j*, taoñcher (tavanjer), aoñtachus (avantajus).

11) *O kemmet e OU*
mourzoul, aoun, eoul.

12) *ON e dibenn ar gerioù*
tad-paer'n, kisti'n (question), holl ar gerioù gallek e ion.

13) *OU kemmet e O*
dorn, forn, togn pe toñgn, troc'h, torc'h, borc'h.

14) *OU distaget U*
hui (c'hwi).

15) *W distaget U*
gwin, gwenn, gwrez, gwreg, gwriat, gwerz.
Hogen « gwad » distaget « gouad ».

Eveljust, roll ar gerioù a zo lakaet evit pep reolenn n'eo ket kloz. An evezhiadennoù-se a dalv dreist-holl evit ar brezhoneger-nevez a c'hellfe bezañ tapet gant ur ger a seblantfe dianavez.

Gerioù ha n' o deus ket reolennoù evito :

abardaez	ab'de	koan	koeñn
abardaez-mañ	ab'dem'	krouadur	kreder (eûr)
aet	oeït	dañvez	dañver (eûr)
ac'hanon, anezhañ	ac'haneñ, anhoñ	daoust- ma	na pochou dou ma (na posubl Doue ma)
anezhi, anezho	aneï, ane		
alc'houez, alvez	alver (eûr)	debron	dermen, demen
amañ	am'	deskiñ	diskont
arc'henadoù-kambr	chaochennou	desket	diskouet
		deomp	domp, douni
arnev	arnu	deoc'h	doc'h
aze	anz', az' (ans, as)	dezhañ, dezhi, dezho	dhoñ, deï, de
azezit 'ta	ajêt aï	deuet	deu't, deit
balafenn	papelenn	din	dim
bara	bar'	dindan	ba'zan
baradoz	barouz	diouzh	doc'h
bazh	bac'h	dirazoc'h, araozoc'h	dirak doc'h, araok doc'h
benveg, binvioù	benvij, benviji	diskouez dislonkañ	diskont
bemdeiz	bemzer (eûr)		jeto
bez eo bet	bet 'e bet	diwar-benn	dibouez
bezañ	bout ha but	dleour, dleout ...a zle	gleour, gleo ...a gle
bez ez eus bet	bet 'zo bet		
bloaz	bla	don	deñv, deuñn
breudeur	breur'zed	ebarzh (pa n'emañ ket e fin ar frazenn)	ba
broust	brôs, broñs		
bugel	bugual		
buoc'h	beuc'h		
n'eus ket kalz	n'eus ket pikol'nn	ebarzh an ...oc'h ...eget	ban ...oc'h ...evit
ken... eget	kem'... evit	etrezoc'h, h.a.	etrenoc'h
kenañ	ken-ken	evel	'giz
kevnid	kikeoñnid	evito	vite
kistin	kes'en, kes'n	ezhomm	erfec'h
kloued	kleud		

faziañ	en eur vanko	morzhed	morzell
fistilhañ	kornal	...neketa ?	...beñ ?
fouge	fougeo	nemet	'met, 'me'
gantañ, ganti ganto, ganeoc'h	gatoñ, gati gate, genoc'h	nikun	neuken, neukin
		un den a dalv netra	un « neuken »
graet	gouet pe greit	ober	gober (gobeùr)
hag ho peus... ?	an - de - sen ho peus	paltok bihan ar babig	porpant
me a hell	me 'gall	peoc'h	peuc'h
hemañ	hem'	pevare, pegoulz ?	penvar ?
hennezh	hez, hiz, hes, his	poazhañ	poaï, poahi
houmañ	houm'	poultrenn	huchenn
hounnezh	houz', hous'	rambreer	notenn
heñ	hioñ	ar re-mañ	'r reùm'
hini	hiñ	ar re-se	'r reùz' ('r reùs')
hiniennoù	eunigou, euñi-'ou	risklañ	richal
hogos, gosik	dijaïg	sailh	seilh
holen	halen	skorn	zorn
chakod	sakod	seier	si'r
intañv	intoñ	sizhunvezh	suniez
intañvez	intiñ'z	sonn	plom
i, int	ie	spletus	lañsus
maen	min	stalafoù	norvañchou
mamm-gozh	mamm-baour	start	stert
maouez	maou'z (maou's)	sukr	sugn
		tad-kozh	tad-paour
marteze	martrez, marseñ, maseñ	un tammig re ma teu	gres, gresig ma ta
me	meñ	tañva	toñ
merc'hodenn	mergodenn, mergo'nn	treiñ	troï
		unan	eun
mezevellet (retourner)	distr'et	war eñ a zeu	agor, a-gorr' hioñ ta
moan	moeñn	c'hwi a zeuio	c'hwi teï
moarvat	moar	zoken	se'en, sen
moger	mago		

TROIOU LAVAR

m'eus c'hoant da gaout	:	me 'zo « o kas » kaout
m'eus soñj da gemer	:	me 'zo « gleuzig » da gemer me 'zo « zoursig »
pour ainsi dire	:	kaer
quand même	:	
(douetañs)		memestra
(souezh)		ha-ken, aken
(evezhiadenn)		aze
(deadenn)		ui-se (evit-se)
en em ziblas pe diblas :		
me 'zo o vont d' en em ziblas	:	mont en ul lec'h evit e aferioù

me 'zo o vont da ziblas	:	mont kuit
Drouk :		
n'eo ket drouk plac'h	:	n'eo ket ur plac'h divalav (er stumm nac'hañ hepken)
Ingal :		
labourat a ra ingal	:	en un doare plaen, atav kement pe ken kalet
dont a ra ingal	:	e pep degouezh mat evitañ
Jeu :		
mont a ra ar jeu	:	mont a ra al labour
ober jeu	:	ober trouz
bout 'zo jeu e...	:	ur gouel pe bal zo e...
poz, poj, pozoù, pojoù :		
e bozoù n'int ket drouk	:	komz a ra mat a-walc'h
lavarout a rin va foz	:	va ger

AN ANVIOU-VERB

1) An dibenn graet gant *al*
studial, kochal (kouezhañ), kerzal (kerzhout), fental (ober fent).

2) An dibenn graet gant *at*
brasaat, gwellaat.

3) An dibenn graet gant *en*
gwelc'hen, dalc'hen.

4) An dibenn graet gant *et, 't* hag a-wechoù aet da netra lar't (lavarout), pak', teu't (beuziñ), dêt (deviñ), stank', faoutet, diskouêt, sell't, krib'.

5) An dibenn graet gant *i*
a) poahi, troc'hi ;
b) krogi, rogi, torri, troi.

6) An dibenn graet gant *o* (al lodenn vrasañ diouto)
la'o (lazhañ), preno, gwerzo, kano, digoue'o, jarro (serriñ), ku'o, mescho (meskañ), anao (anaout), beo (bevañ).

7) Displegadur ar verboù o deus : « *at* », « *i* », « *o* » d' an dibenn, da heul ur vogalenn all :
a) Brasaat : me 'vrasaev - Gwellaat : me 'wellaev ;
b) Echui : me 'echuv - Troi : me 'drov ;
k) Ku'o : me 'gu'v - Anao : me 'anav, anaev - Digoue'o : me 'zigoue'v.

STUMMOU DIBAR

1) *C'hwi ha te :* n'eus nemet « c'hwi » a zo anavezet.
2) *Emañ :* n'eus ket a stummoù-lec'hiañ. Emaon, emañ... distaget : 'moun, 'ma, 'maomp, 'maoc'h, 'mant, o deus kemeret plas d'ar stummoù reizh ar verb « Bezañ » en amzer-vremañ.
3) *Ar raganv-gour,* pa 'z eo renadenn eeun n' eo ket implijet a-raok ar verb, nemet evit ul lodennig vihan a verboù dindan levezon ul lec'h all (d' o c'haout). Ac'hanon, hag all... a dalv evit renadennoù eeun.
4) *Ober* n' eo ket verb-skoazell, nemet evit ur stumm bennak implijet hervez ur barrez all (mont a ra, gober a ra glao, gout a rit...). Ober a zeu da heul ar verb pa 'z eo pouezet mat war ar verb-se.
5) *An amzerioù-boaz* ne vezont ket implijet, nemet ve (vez).
6) *An amzer-dremenet* he deus un dibenn dibar, an dibenn distaget etre â hag e mut gallek : d'an drivet person eveljust a zeu war-lerc'h ar raganv
me 'gemerâ, c'hui 'dennâ.
7) *An doare-divizout amdremenet* anavezet nemet evit « bezañ » ha « kaout » (dreist-holl e Skaer).
8) *An eil berson eus an Amzer-da-zont* a ra : e gemerec'h (e gemerot), e lakaec'h (e lakaot) ; heñvel ouzh an amzer dremenet strizh.
9) *An doare-dic'hour* dianavezet.
10) *Amzer-dremenet* ar verboù mont, dont, ober, bezañ, a ra : yizen, tizen, rizen, vizen... ize, izemp, izec'h, izent.
11) *Displegadur ar verb kaout*
amzer-amdremenet : me 'ma, hioñ (hi) 'na, ni 'na, c'hui 'pa, ie 'na ;
amzer-da-zont : me 'mo, hioñ (hi) 'no, ni 'no, c'hui 'po, ie 'no ;
amzer-divizout-bremañ : me 'mefe = m 'am 'efe, hioñ (hi) 'nefe, ni 'nefe, c'hui 'pefe, ie 'nefe
dianav eo an amzer-dremenet-strizh, ha dibaot implij an amzer-divizout-tremenet.

EVEZHIADENN ALL

Lakaet e vez ar raganv-gour (heñ, hi, ie) war-lerc'h an anv-verb evit resisaat ar ger-rener :

E belec'h ema-hi ? Dont a ra-hioñ ? Ne oar ket an dra-se « nhoñ » (anezhañ, anehoñ e Gwened) (« nheï » pe « ne » zoken). Ne gred ket nhoñ (nheï, ne).

An doare gourc'hemenn, a dalv evit « te » a vez implijet gant ar verboù amañ da heul : kemer, sell, del, tenn, chech.

« Ket » a ya atav gant ar stummoù-nac'hañ : ne... netra, ne... den, ne... ken, ne... mui.

AR GOUEZELEG

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUEZELEG
HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS

gant Per DENEZ

Al labourig-mañ a zo kinniget d'am c'heneil David MURISON, sekretour-embanner ar Scottish National Dictionary, e soñj eus hon divizoù en Obardeathain.

TAOLENN

LODENN GENTAN. — Ur sell war istor ar yezhoù e Bro-Skos.
1. Ar c'heltieg ;
3. An norseg ;
3. An angleg ;
4. Ar skoseg pe Lallans.

EIL LODENN. — Ar gouezeleg o vont da get.
1. Ar gouezelegva etre ar pevarzekvet hag an triwec'hvet kantved ;
2. An uheldirioù o tiboblañ ;
3. An uheldirioù o saoznekaat.

TREDE LODENN. — Ar stourm evit ar gouezeleg.
1. Ar gouezeleg er skolioù kentañ hag er skolioù a eil derez ;
2. Ar gouezeleg er skolioù-meur ;
3. Skolioù-noz ha skolioù prevez ;
4. Levrioù deskiñ-lenn, levrioù pennadoù dibabet, yezhadurioù, geriadurioù ;
5. An ilizoù hag ar gouezeleg ;
6. Bibloù ha levrioù-psalmoù.
7. Kevredadoù gouezelek ;
8. Kazetennoù ha kelaouennoù gouezelek ;
9. Ar gouezeleg hag ar skingomz ;
10. Ar gouezeleg en estrenvro.

DA GLOZAN.

LEVRLENNADUR.

Notenn. — An anvioù-lec'h n'int bet brezhonekaet nemet pa oant anvioù-lec'h anavezet-mat. A-hend-all int bet roet en o

stumm gouezelek, pa oa unan dezho hag, etre krochedoù, ar wech kentañ ma oant meneget, ez eo bet roet o stumm skosek pe saoznek.

Eil Notenn. — Aliet eo an dud da brenañ ur gartenn vat eus Bro-Skos a-raok kregiñ da lenn al levrig-mañ.

LODENN GENTAN

UR SELL WAR ISTOR AR YEZHOU E BRO-SKOS

1. — AR C'HELTIEG.

Ar vro a anver bremañ Skos pe Alba a zo poblet gant Kelted adalek ar pevare kantved a-raok Jezuz-Krist da nebeutañ, a lavar an istorourien : da brouenn e tegaser un nebeut anvioù-lec'h dastumet gant Putheas e-tro —320 ha meneget war e lerc'h gant Diodorus a Sikilia. Hervez an arz-keltiegourien, a-hend-all, ne c'hell ket ar Gelted bezañ deut er vro pell a-raok ar pevare kantved : rak gwall-rouez eo enni an aspadennoù eus an arz keltiek eus « ar maread kentañ » ha lakaat a reer ez echuas ar maread-se pevar c'hant vloaz da nebeutañ a-raok an amzervezh kristen. Gant an div evezhiadenn-se ez eo termenet ar pezh a ouzer diwar-benn donedigezh ar Gelted en Alba.

Gouezeled ha Predaned

Daoust ha Gouezeled, daoust ha Predaned e oa ar Gelted-se ? Marteze ne dalv ket ar boan kemer re a breder gant ar seurt goulenn. D' ar mare-se e vire c'hoazh ar bed keltiek e unelezh-orin, e-keñver yezh da nebeutañ, ha re skort ez eo, forzh penaos, an testenioù a zo deut betek ennomp eus ken pell amzer evit ma 'z afemp da sevel goulakadurioù. Ne c'heller ket zoken lavarout ez-diarvar piv oa ar Gelted a veve e Skos er c'hentañ hag an eil kantved eus hon amzervezh, daoust d' an notennadurioù a zo bet tennet eus skridoù Ptolemaios ha d' un niver maenenskrivadurioù. Kement a gredfed asuriñ eo an dra-mañ : er pevare kantved goude J.-K. e oa Bro-Skos e dalc'h ar Ouezeled. Ogamoù (1) a gaver dre-holl

(1) Hervez ar goulakadurioù nevesañ ne vefe an Ogam nemet un distummadur diwar skouer ha dindan levezon al lizherenneg latin, eus ur skritur keltiek kalz koshoc'h a ziskouezer evel skouerioù anezhañ un niver kizelladurioù manet digompren ha, moarvat, tonket da venel. Gwelout pennad ha skeudennoù e **Scottish Gaelic Studies**, miz Gwengolo 1929.

er vro, tre zoken war aod ar reter, hag an ogamoù, anavezet evel traoù gouezelek-rik (2), a baouezer ober ganto e-tro dibenn ar pevare kantved ; ouzhpenn-se e vez anvet Crimthan Mor (366-379) roue « Albainn agus Eireann » gant danevellourien Iwerzhon ; hag, en diwezh, e ouzer e oa komzet e Bro-Skos, er c'hwec'hvet kantved, ur yezh heñvel-tre ouzh an hini komzet en hanternoz Iwerzhon, ma n' eo ket an hevelep yezh (3).

Enebourien

D' an ampoent ma tiskouez Alba bezañ gounezet a-grenn gant ar c'heltieg (c'hwec'hvet kantved), setu avat m' en em ziskouez daou enebour : an angleg er c'hreisteiz eus ar vro, hag an norseg en hanternoz. Kerkent ha 540 e kaver Frized hag Angled er su d' ar Forth (4) hag ac'hane ez astennont dibaouez o beli war-du an norz. Trec'het e 583 gant Aedan Mac Gabrain, e tizhont koulskoude gounit ul lodenn vat eus ar Gallgàidheal (Galloway). E 1018 hepken ez int kaset kuit : met ken pell he doa padet o mestroniezh war greisteiz ar vro ha ken abred e teuio Angled Norzhumbria d' en em ziazezañ eno ma ne adc'hounezo morse ar c'heltieg an dachenn gollet.

E 794, eus an tu all, ez aloube Skandinaviz an inizi Hebridez, hag a voe anvet diwar-se Innse Gall (5) ; en 800 e oa tro an Arcaibh (Orkneys) da gouezhañ dindan o galloud ; en 806 e tistrujent neved I (Iona) hag e lazhent ar venec'h ; en 890 e tilestre tud an hanternoz war aodoù Gallaibh (Caithness). Ken e voe a-benn an diwezh diazezet ganto ur rouantelezh skosat a badas ouzhpenn pevar c'hantved hag a voe an norseg he yezh.

(2) Menoz kontrol en **Ogam**, miz C'hwevrer 1951, A. Even, **Magie et Divination Celtiques**, p. 12 et seq.

(3) Sed ar gredenn a zeu da spered an neb a studi buhezioù ar sent hag an anvioù-lec'h a ro testeni eus beajoù ar sent. Hervez ar c'helenner Bowen, en deus pledet kalz gant ar sentvuhezoniezh, e oa komzet an hevelep yezh en hanternoz Iwerzhon, Bro-Skos, al lodenn hanternozel eus Bro-Saoz e dalc'h ar Gelted, hag hanternoz Kembre. Ar peurrest eus ar bed keltiek a gomze ur yezh all. Pa studier ar pouez-mouezh e rannyezhoù keltiek an inizi en deiz a hiziv e teuer d' an hevelep goulakadur, hag ur brouenn all a gaver c'hoazh el levezon iwerzhonek war ar Mabinogion.

(4) N' eo ket amañ al lec'h da dabutal diwar-benn an doare hag ar mare m' eo deut an Hensaozon da Enez-Vreizh. Lavarout a rin hepken n' eo ket degemeret da wir gant tud evel Gweirydd ap Rhys hag A. W. Wade-Evans ar pezh a greder peurliesañ diwar-benn argadadeg ar Saozon ha tec'hadeg ar Vretoned. Lenn war se : **Seiliau Hanesyddol Cenedlaetholdeb Cymru**, Plaid Cymru, 1950, pp. 1-42.

(5) Gall a dalvez kement hag **estren**, enebour.

Gouezelegva

Da zerou an unnekvet kantved ez eo aet ar c'heltieg kalz en a-dreñv (gwelout ar gartenn). Er c'hontelezhioù a anver bremañ Roxburgh ha Selkirk, hag e kreisteiz kontelezh Berwick, ne vez mui komzet ar c'heltieg nemet gant ar renerien nevez : an dud vunut a gomz angleg hepken. Etre Roxburgh ha Gallgàidheal e vez komzet gouezeleg hag angleg keit-ha-keit, ar gouezeleg o vont kreñvoc'h-kreñvañ a-feur ma tostaer ouzh ar stêr Nith. En inizi an hanternoz pe ar c'hornog emañ ar gouezeleg o vont, buan pe vuanoc'h, da get : eno, evel e Gallaibh, ez eo deut ar c'heltieg da vezañ yezh an dud dic'halloud.

2. — AN NORSEG.

En eizhvet kantved e krogas Skandinaviz da zilestrañ war aodoù Bro-Skos, hogen en navet kantved hepken, goude m' en doe Harald Haarfager (853-936) aloubet Norvegia (873-883), e teujont da ziazezañ er vro a vagadoù stank.

Nordreyar

An Nordreyar, pe inizi an norz, da lavarout eo, hervez an termenadur a-vremañ, an Arcaibh hag an Innse Chat (Shetlands), a voe norsekaet buan, rak tanav-meurbet e oa ar boblañs enno. Ken klok e voe, a-hend-all, o norsekadur ma n' heller ket hiziv kavout enno un anv-lec'h a gement a vefe gouezelek, nemet e ve an anv Arcaibh e-unan. Norsek koulz ha norsat e chomas an inizi e-pad meur a gantved : dindan renadur Aleksandr III hepken (1212-1249) e voe lakaet jarled gouezelgar da ren warno, re Aonghais (Angus) da gentañ ha goude-se (1321) re Srath Eire (Strathaearn). Abaoe pell avat en doa ar gouezeleg kollet e nerzh-emledañ, ken e chomas an norseg ar mestr er vro a-hed an Grennamzer.

E 1379 e kouezhe an Arcaibh dindan mestroniezh re St. Clair, un tiegezh norman saksonekaet, hag e 1420 e roed d' an enezourien un eskob skosat, Thomas Tulloc'h e anv : adal neuze e teuas ar skoseg muioc'h-mui war-c'horre (skridoù skosek eus ar bloaz 1433 a zo deut betek ennomp), dreist-holl goude ma voe staget an enezeg ouzh Bro-Skos e 1468. E-kreiz ar XVIvet kantved e oa bev c'hoazh an norseg e-touez an dud vunut met ur c'hantved diwezhatoc'h, e 1757, ne oa mui anavezet nemet gant un nebeut tud kozh : skosekaet a-grenn an inizi. E-giz ma oa deut, avat, ar marv d' an norseg diwar unanidigezh an inizi gant Bro-Skos, ez eo bet lakaet ar skoseg e poent ar marv gant kabestridigezh politikel Alba : hiziv ne

vez mui komzet skoseg nemet gant ar beorien, ar saozneg a zo yezh ar renkadoù desket ha pinvidik.

Hevelep tra a c'hoarvezas en Innse Chat, hogen kalz goustatoc'h, dre ma oa pelloc'h an inizi diouzh Bro-Skos ha strishoc'h o darempredoù gant Norvegia : e-kreiz-tre an XVIIIvet kantved e oa komzet mat an norseg en inizi hag e 1894 e c'helle Jakob Jakobsen dastum, diwar muzelloù un nebeut tud kozh, rimadelloù, kanaouennoù bihan ha frazennoù berr troan-ti e norseg. Gerioù norsek e-leizh a vev c'hoazh e rannyezh skosek ar vro, a glask tud zo, evel ar barzh Thurso Berwick, he dasorc'hiñ en un emsav stag ouzh hini al Lallans (6).

Sudreyar

Ar Sudreyar, pe inizi ar Su, da lavarout eo an Hebridez hag an holl enezennoù all e kornog d' an Uheldirioù, ne voent ket norsekaet ken buan na moarvat ken klok-all. Ha, koulskoude, e c'heller en em c'houlenn betek peseurt poent ez eas diskar ar gouezeleg enno pa brederier war an nebeut sifroùmañ : e Lèodhas (Lewis) ez eus pevar anv-lec'h norsek evit un gouezelek ; en Na h-Earradh (Harris) ne anavezer nemet daou anv-lec'h gouezelek, hag en t-Eileann Sgitheanach (Skye) ez eo norsek 60 % eus an anvioù-lec'h : ur c'hementad uhel-spontus pa soñjer n' eus ket, en Iwerzhon e-bezh, 30 anv-lec'h a orin norsek, goude m' eo bet ken pell ar gêrbenn hag an aod reter e dalc'h Skandinaviz. En unnekvet kantved ne oa mui komzet gwall-nemeur a ouezeleg en inizi Gall, ha c'hoazh ma oa komzet. Kouezhañ a reas an inizi, avat, e dalc'h Vikinged Iwerzhon hag ar re-se, gouezelek o yezh, a cheñchas ar « Gall » e « Gallgaidheal » : e-tro kreiz an XIIvet kantved e oa aloubet an inizi e kreisteiz da Aird nam Murchan (Ardnamurchan) gant Somhairle, ur Gouezel dezhañ un anv norsek, hag e 1266 e oa staget an Hebridez adarre ouzh Bro-Skos : ken mat e oant gwarezet gant an Uheldirioù ouzh ar skoseg pe, diwezhatoc'h, ouzh ar saozneg, ken digor e oant en enep da levezon Iwerzhon, ma teujont buan da vezañ gouezelek en-dro ha ma 'z int hiziv diwezhañ kreñvlec'h ar yezh. Adaloubidigezh an inizi avat, a voe trec'h diwezhañ ar gouezeleg.

Gallaibh (Caithness)

E Gallaibh, evel ma tiskouez kartenn an anvioù-lec'h

(6) En inizi Faroe, peurzistag eus Bro-Skos ha gwall-nemeur stag ouzh an Danmark ez eo chomet bev an norseg, pe nörn : emeur zoken o paouez reiñ d' ar fareg al lec'h a yezh-a-berzh-stad en inizi. Ur skouer all eus levezon ar politikerezh war ar sevenadurioù.

norsek, ez eo bet yezh Skandinaviz ar yezh komzet e-pad pell e lodennoù izelañ ar vro. Kerkent ha 1007 avat e timez jarl Gallaibh, Sigurd Hlodverson, gant merc'h Malkolm II, roue Alba, hag o mab, Thorfinn, a zo savet el lez skosat, gouezelek-rik neuze. Intañvez Thorfinn, Ingibjorg, a zimez diwezhatoc'h gant Malkolm III, o tegas dezhañ bro C'hallaibh d' argourou. Gant ar Malkolm-se, siwazh, ez echu marevezh-emledañ ar gouezeleg, ken ez eo ar skoseg, ha n' eo ket ar gouezeleg, a gemero lec'h an norseg e kompezennoù arvorel Gallaibh.

(Da genderc'hel.)

Notenn. — Ar c'hartennoù da vont gant ar skrid a vo embannet hepdale.

Seul nebeutoc'h labour en devez an den d' ober, seul nebeutoc'h amzer en devez d' ober anezhañ.

Tro-lavar saoznek.

DEIZIADUR 1953

skeudenn AN TIMEUR

20 lur ar pezh

Diskont 30 °/₀ pa brener 10

Skrivañ d'ar gelaouenn

BREIZH HAG AR BED

Re lennegel e ve Al Liamm, hervez lennerion 'zo, nebeut a-walc'h moarvat. Respont a ra R. Huon diouzhtu : « Met evit se eo bet krouet ». Ha gwir a zo gantañ. N' eo ket embannet Al Liamm evit tud dizesk, met graet eo dreist-holl evit tud gouiziek, emsaverion. Ar re-se ne c'hortozont ket digant ar gelaouenn kaozioù an hini gozh na furlukinerezh.

Arabat eta tamall d'Al Liamm embann pennadoù lennegezhrik :

— troidigezhioù, gant ma chomfent rouez, berr ha talvoudus a-walc'h dre o danvez hag o stumm. A-hend-all e vefe gwelloc'h reiñ dimp oberennoù savet war-eeun e brezhoneg ;

— barzhonegoù ha kontadennoù diwar an hevelep goulennoù : ur skouer eo, a gav din, kontadennoù savet nevez 'zo, gant Klerg, en ur yezh eeun, bevaet gant gerioù saourus, un dakenn a gevrin, un all a drivli, ur biñsadenn a c'hoap : soubenn an tri zraig, ur gwir lip e bav !

— pennadoù prederouriezh hag istor : ur soñj dispar hon eus miret eus pennad Maen Tan diwar-benn Dispac'h 1848 e Breizh. Perak ne vefe ket kendalc'het gant an hent-se ?

Estreget se avat a zo gwir lennegezh ! N' eus forzh peseurt tra a c'hell bezañ lennegel, gant ma vefe danevellet en un doare bev ha dudius, nemet e vefe uheljedoniezh... ha c'hoazh ! Met n' ouzon ket, n' on ket ur mailh war ar vicher-se, siwazh !

Petra 'ra diouer dimp eta ?

Petra a vefe talvoudus evit ar yezh, hag evit speredegezh vroadel al lennerion ?

Da gentañ, e vefe mat evit ar yezh bezañ barrek war pep danvez, ha klask evit-se gerioù ha troioù-micher resis hag aes. Mat e vefe eviti gonit tachennoù nevez. Tud desket a vefe kavet, sur mat, da harpañ ar re yaouank pe ziampart (1). *Gwechoù all, e c'hellfer goulenn ouzh brezhonegerion a-vihanik ar ger resis implijet en o c'horn-bro evit an dra-mañ-drà. Gerioù o vont da get a vefe sovetaet evelse.*

D' an eil, evit startaat hor spered broadel, n' hon eus ket da soursial hepken ouzh ar yezh. Da anavezout hor Bro a-bezh hon eus ivez d' ober. Petra eo bet dec'h, met dreist-holl petra a zo anezhi hiziv, petra a vo arc'hoazh.

(1) Ar galv am boa graet el Liamm o c'houlenn sikour da dreiñ gerioù diaes ret d'am micher, a zo bet respontet dezhañ en un doare efedus-kenañ, gant Klerg, Arzel Even ha Maodez Glanndour. Doue d'o faeo !

Dipitus e seblant din, da skouer, bezañ rediet da glask er c'helaouennoù gallek evel « Match », pennadoù diwar-benn avantur marzhus ar « C'hurun » hag e « gabiten galonek », Jakez Erwan an Toumelin. Padal setu un Imram muioc'h, da lakaat war gont ar Gelted.

Ur skouer all : bez' hon eus bremañ e Breizh un ouennchas eus an talvoudusañ : ar spagnolig breizhat. Emañ ar ouenn-se o vont da drec'hiñ war meur a hini, en abeg d' he ferzhioù mat diniverus. « Gouest da reiñ lamm d' ar re wellañ e-touez ar chas saoz... Un dizoloenn vras e Kenstrivadeg Chevagnes er bloaz-mañ, dre o herrder hag o fri tanav-eston ». Setu pezh a gaver e niverenn Gwengolo 1952 « La Vie à la Campagne », a zegas ivez luc'hskeudennoù brav. Kanañ a ra meuleudi d' hor chas breizhat, kalonek, speredek, mat da bep tra ha karantezus war un dro. Strivoù poellek ha padus ar vagerion eus Kallag ha tro-war-dro o deus roet d' ar ouenn-se un dalvoudegezh dreist. Peseurt chaseour brezhoneger a yelo da Gallag, hag a roio dimp ur studienn klok a-walc'h ? Gerioù ispisial a vez moarvat implijet e brezhoneg gant Kallagiz hag a c'hellfe bezañ dastumet pe resisaet. War un dro e vefe ret aliañ d' ar vagerion, hag a ro peurvuiañ anoioù brezhonek d' o chas bihan, reiñ anoioù brezhonek hepken *ha brezhonek* penn-da-benn ; *chom hep ober pelloc'h, da skouer gant « Aotrou de Cornouailles » pe « Gwennec de l'Argoat », pa vefe ken aes lavarout : « Aotrou Kernev », h.a.* (2).

A-hend-all, pa gaver pennadoù diwar-benn Breizh, ez eo mat o mennegiñ en un doare berr, ha pa vijent embannet gant kazetennoù gallek. Dreist-holl pa zisplegont ul labour talvoudus bennak graet en hor Bro pe gant Bretoned. Sed eta ur strobadig skouerioù :

E « Foyer Rural », 23-5-52, ur pennad dudius diwar-benn un diskouezadeg graet e Ploueskad, Bro Leon : ar binvioù nevez, evit aesaat al labour-douar, bet ijinet gant micherourion eus ar vro. Warlene e oa bet diskouezet dija en hevelep parrez, ur bern binvioù nevez evit labour an ti. Dedennet tre eo bet an dud.

En hevelep kazetenn hon eus lennet ivez ur pennad ken talvoudus all o tisplegañ penaos eo bet aozet gant tud Plabenneg un diskouezadeg dreist : c'hwec'h sal kempennet kaer gant a bep seurt mekanikoù nevez ha skritelloù kentelius. Unan anezho e oa skrivet warni : « Hoc'h arrebeuri breizhat

(2) Un hevelep goulenn am eus graet dija e « Bleun Brug » evit ar c'hezeg hag e ran c'hoazh amañ, rak piv ac'hanomp n'anavez ket ur saver-kezeg pe meur a hini, ha n'hell ket lavarout dezho : « Reiñ anoioù brezhonek d'o c'hezeg eo ober bruderezh dezho ».

a zo ur gwir deñzor. Kempennit anezho. Micherourion ampart ne reont ket diouer e Plabenneg ».

E « Vie Catholique », 17-8-52, luc'hskeudennoù ha pennad gant Xavier Grall : ar saverion-tiez e Kastell-Paol, « avanked » 'vel ma vez lavaret bremañ, tud a bep seurt micher o labourat start da reiñ lojeiz d' o c'henvroiz.

Merc'hed Pont 'n Abad, koant ha dilu, a weler e « France Magazine », 24-7-52. O c'hoefoù hir a zo stouet a-us da daolioù hir ha naet, warno pesked bervet en eoul, prest da vezañ lakaet en o archedouigoù houarn. Banet eo bet an doare-mirout-se en Naoned 130 vloaz 'zo. Piv a roio dimp e brezhoneg ur studiadenn pizh diwar-benn unan eus pinvidigezhioù brasañ hor bro ?

« Familial Digest », Gwengolo 1952, a gomz ouzhimp eus Leanez Loeiza, « martolod e-touez ar vartoloded ». Emañ e Molenez abaoe 17 vloaz, oc'h ober war-dro ar re glañv hag ar vugale. Pa n' hell ket o fareañ hec'h-unan-penn, e kas ar glañvourion d' an douar bras. Treuziñ a ra ar mor dindan ar seizh amzer. A-wechoù e teu ur bugel er bed a-raok na c'hellfe douarañ ar vag vihan. A drugarez Doue, emañ C'hoar Loeiza amañ, evit degemer ar mousig. Eurediñ a ra an dud ; ken brav ha tra, rak kuzulierez ti-kêr eo ivez. Eveljust ur vreizhadez eo, leanez un urzh vreizhat (St Meen).

Ha setu da echuiñ komzoù hon eus lennet gant plijadur. Skrivet int bet gant ur skiantour brudet, an Ao. Sauvy, rener Strollad ar Boblañs eus ar Broadoù Unanet, hag embannet nevez 'zo er « Pages Documentaires » eus Unvaniezh Katolik ar Servijoù a Yec'hed : « Poblañs ar bed, kudenn a skiant pe a santimant... *Sellomp ouzh daou rann-vro Bro-C'hall : Breizh hag ar C'haskogn. Kant vloaz 'zo, ma vije bet goulennet ouzh un den a skiant klaoustreañ evit an da-zont, en dije lakaet a-du gant ar C'haskogn, douar pinvidik, ha n' eo ket gant Breizh, lec'h maz eus lanneier ha rec'hier a-walc'h. Padal, diboblet eo bet ar C'haskogn, tra ma kreske poblañs Breizh ; met bremañ marteze, e c'hellfe soñjal gant surentez brasoc'h : tud ar C'haskogn, nebeutoc'h anezho, a c'hello gonit hepken an douaroù strujus, ha dastum kalz a dra. Ar baour-kaezh Breizhiz, er c'hontrol n'hellint ket en em dennañ : ret e vo kas dezho bevañs eus a estren-vro. Met sellomp ouzh ar fedoù : hen goulenn a ran ouzh ar re o deus klasket bevañ, i hag o ziegezh, e-pad ar brezel. Daoust ha n'en deus ket Pariz resevet kalz muioc'h a bakadoù digant Breizh ? Daoust ha ne gave ket ar Stad kalz muioc'h a voued e Breizh eget er C'haskogn ? Breizh an hini eo he deus roet boued d' ar vro, tra na zegase eben nemet disterachoù ».*

BENEAD.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. — Herve-Alan ar Berr a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh e vreur Youenn-Gwenog, en Angers, d' ar 25 a viz Du 1952.

Ganet eo ur paotrig, Gweltaz e anv, e ti hor c'heneiled Erwan Simon ha Loeiza ar Minouz, d' an 19 a viz Eost.

Hor gwellañ hetoù d' ar breizhadigoù nevez hag hor gourc'hemennoù d' o zud.

Klevet hon eus keloù doanius marv an Itron Paol Kerhoaz, mamm an dimezelled Janed ha Renea Kerhoaz, e Pariz, d' an 22 a viz Du. Hor gourc'hemennoù a gengañv.

PROFOU. — Sed roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an daou viz diwezhañ :

HERE. — Dizanv, Douarnenez, 5.000 lur ; Yann Chapel, 500 ; M. Aodig, 1.000 ; Dll. Cazin d'Honincthun, 200 ; P. D., 100 ; T. an Timeur, 100 ; A. Jaouen, mezeg, 1.000 ; L. Chalier, 1.000 ; Yann Chapel, 500 ; Ao. Gwilhou, mezeg, 200 ; Paol Gwilherm, 500 ; Loeiz Bihannig, 2.000. **War un dro,** 12.100 lur.

DU. — A. Le Marouille, 300 lur ; Loeiz ar Floc'h, 2.000 ; J. Kadoudal, 2.000 ; R. Sinou, 600 ; It. V. a Sant-Per, 5.000 ; J. ar Pouliched, 100 ; Kab. Y. Souffes, 1.000 ; Dll. Chevillotte, 866 ; Gab Mahe, 1.500 ; J. Penneg, 1.230. **War un dro,** 14.596 lur.

Abaoe derou ar bloaz hon eus bet 116.796 lur a brofoù. Gwellaat a ra stad hor c'hef. Hor gwellañ trugarez d' hor c'heneiled kalonek.

ALI AL LENNERIEN. — Evel m' emañ bremañ ez eo mat Al Liamm. N' on ket a du gant al lennerien a blijfe dezho lenn un niverenn war un danvez hepken. Pep hini a rank kavout el « Liamm » ar pezh a vroud anezhañ... ha gouzout gortoz pa vez ret. T. J.

OBER MAT HA LEZEL CHAOKAT. — Setu ar pezh a zo bet embannet war ar gelaouenn c'hallek eus Pariz « La Bretagne à Paris » d' ar 5 a viz Kerzu : « Al Liamm est la seule revue littéraire entièrement écrite en breton. Elle manque d'écrivains, de direction et d'unité... et aussi d'abonnés puisqu'elle n'en avoue que 500 (Trugarez !). C'est peu pour une revue de ce genre et je comprends qu'elle se plaigne de l'apathie des bretonnants. Il y a quelques années les éditions bretonnes pouvaient compter sur 2.000 souscripteurs fidèles qui achetaient « breton » même si la marchandise ne leur plaisait pas. Aujourd'hui on en trouve 500 à peine. Les raisons en sont nombreuses et ne sont pas particulières à l'édition ».

Ne gredfen ket diskrediñ war varnadenn ken sur ha bepred ken reizh an Ao. Toulemont.

Trugarekaat a rin eta buruteller bras ar gelaouenn Barizian evit e hegarated — he diskouezet en deus e meur a zegouezh — en hor c'heñver hag e keñver hor c'henlabourerien.

Ne gredan ket koulskoude en deus lennet ar gelaouenn mat-tre. Ahend-all ne welan ket petra en deus da welout niver ar rakprene-

rien levrioù, e-pad ar brezel, gant niver koumananterien ur gelaouenn lennegel. Laouen e vefen ma c'hellfe an Ao. Toulemont reiñ din anvioù ar c'helaouennoù lennegel brezhonek pe zoken gallek marteze o dije bet 2.000 koumananter.

KELEIER EUS KEMBRE. — D' ar Sul 19 a viz Here ez eus tarzhet ur vombezenn en Afon Ithon dindan ar pont bras a gas dour eus Kembre da v-Birmingham. Rouanez Bro-Saoz a oa da zont un nebeut devezhioù diwezhatoc'h da lidañ savidigezh ar pont hag, en abeg da se, ez eo bet graet enklaskoù gant ar polis diwarbenn ar Republikaned. Unan eus klemmoù Kembreiz eo e vez kaset dour Kembre da gêrioù bras Bro-Saoz pa 'z eus un niver tiez e Kembre ha n' o deus ket c'hoazh dour dre gorzennoù.

D' ar 27 a viz Gwengolo o deus en em vodet e Pencader 4.000 eus izili Plaid Cymru (Strollad Broadel Kembre). Pal ar vodadeg a oa gouestlañ ur maen-eñvor d' an den kozh a zifennas, e 1163, broadelezh ar vro a-enep ar Roue saoz Herri II. En ur mell pezh greunvaen eus ar c'haletañ seurt ez eo bet engravet gerioù an den kozh : « Pobl all ebet, nemet hini Kembreiz, ha yezh all ebet, nemet hini Kembre, ne vo biken kiriek evit an tamm douar-mañ, forzh petra c'hoarvezo gant ar peurrest eus ar bed, da Zeiz ar Varn dirak ar Reizher Meur ». E-touez ar re o deus komzet er vodadeg e oa Gwynfor Evans ha Dyfnallt. Gourc'hemennoù a oa bet kaset gant tud a bep bro, en o zouez gant De Valera.

Kuzul Kontelezh Carmarthen (kreisteiz Kembre) en deus divizet e vefe skrivet hiviziken anvioù ar c'hêrioù ha kêriadennoù en div yezh war ar skritelloù-hent. Ar c'hembraeg an hini eo a zo lakaet da gentañ.

Kuzul al Levrioù Kembraek a zo o paouez kinnig ur raktres nevez d' ar Sekretour-Stad evit Kembre, Sir David Maxwell Fife. Hervez ar raktres e vezo gouestlet lod eus an tailhoù dastumet gant ar c'hêrioù da embann levrioù kembraek, dreist-holl levrioùskol : 20.000 lur sterling, da lavarout eo 20 milion a lurioù gall, a vo roet evel-se bep bloaz gant ar c'hêrioù, hag ar gouarnamant a vezo pedet da lakaat kemend-all er c'hef. Kinnig a reer lakaat ar raktres da dalvezout e-pad pemp bloaz evit kregiñ.

A-hend-all ez eo bet kinniget d' ar gouarnamant, un nebeut mizioù zo, danevell kuzul ar skolioù. An danevell-se a c'houlenn ma vo degemeret an divyezhegezh da lezenn e Kembre : da lavarout eo ma vo kenteliet ar c'hembraeg, dre ret, er skolioù eus al lodennvro e-lec'h na gomzer nemet saozneg. Ar gembraegerien, diouzh o zu, a sav stankoc'h-stankañ, er c'hêrioù damsaoznekaet, skolioù e-lec'h ma kentelier pep tra e kembraeg hag e-lec'h ma tesker ar saozneg evel eil yezh.

Hervez niveradeg miz Ebrel 1951 n' eus mui nemet 651.200 den o komz kembraeg, da lavarout eo 28,4 dre gant eus ar boblañs : e 1931 e oa 36,8 dre gant eus ar boblañs o komz kembraeg. 51.100 den a gomz kembraeg hepken, en o zouez 5.800 bugel eus 3 da 4 bloaz, 8.900 eus 5 da 9, 3.700 krennard eus 10 da 14 ha 3.000 a dud yaouank etre 15 ha 24 bloaz.

TREC'H AN ILIZ EUSKAREK. — « E bro Euskadi ar veleion a zo a du gant an dud izel... En e veaj ar bloavezh tremenet en Amerika-Izelañ, eskob Bilbao, an Ao. Moreillo en deus darempredet kalz Euskariz. E Buenos-Ayres, e lidas « oferenn Euskariz » dirak ur bobl a dud enni dreist-holl tec'hourion politikel. An Aotrou Bueno y Monreal, Eskob Vitoria a zesk an Euskareg hag e miz

Meurzh diwezhañ e keriadenn Elodico, e prezegennas evit ar c'hentañ gwech er yezh-se. Gouzout a ra koulskoude ez eus bet fuzuilhet evit-se 15 beleg gant soudarded Franko.

Rak an Euskareg a zo difennet groñs e Bro-Spagn a-bezh. Kement enskrivadur Euskarek, zoken re ar bezioù a zo bet diframmet. War ar skriturioù ofisiel, al lezanvioù euskarek a zo bet « Spagnolezet ». Ar Spagnoled a c'houzañv koulskoude e vefe desket an euskareg evel yezh varv hag ur gador euskarek a zo bet savet nepell e Skol-Veur Salamank. Nevez 'zo, dre urzh ar vistri un embann-bruderezh a zo bet tennet eus Roll-labour Radio-Bilbao ha se abalamour ma oa savet en euskareg.

An Iliz Spagnolek en em dro nebeut ha ha nebeut war-zu an Iliz Euskarek hag a zifenn bremañ kement a zo bet atav difennet gant an Iliz Euskarek. Meur a wech koulskoude kazetenn-guzh ar veleion EGIZ a zo bet kondaonet gant eskibion Sant Bastian, Bilbao ha Vitoria met marteze n' eo nemet evit an neuz. Evelato ar C'hardinal Sogura, eskob Toleda, a zo bet o welout e Gwengolo 1950, e Bro-Euskadi, an Ao. Mugica, eskob kozh-Vitoria, digadoriet gant Franko. An traoù a gemm ! »

(Troet gant an Ao. Troal diwar « Esprit » Gouere 1952.)

BROIOU BIHAN, BROIOU A SEVENADUREZH. — « Niver al levrioù moulet e Bro-Island, lakaet e-keñver gant ar boblañs, a zo brasoc'h eget e forzh peseurt bro all.

En Island ez eus ur mouladur dre bep 466 den, pa 'z eus e Danmark unan dre bep 1.106, e Norvej unan dre bep 1.558, e Sveden unan dre bep 2.309, e Bro-Saoz unan dre bep 3.205 hag en U.S.A. unan dre bep 12.497.

Pezh a zo koulz ha lavarout e vez moulet gant Islandiz, e-keñver poblañs, 2,4 gwech muioc'h a draoù eget gant Daniz ha 27 gwech muioc'h eget gant tud an U.S.A. »

BJORN THORDARSON,
e-barzh al levr « Iceland ».

FRANKIZ A ZO YEC'HED. — « An istor a ziskouezo ez eo bet Bro-Island dellezek da vevañ. Leun a nerzh hag a frouezhusted ez eo, kementad ar ganedigezhioù a zo 20,4 dre gant, yec'hed an dud a zo mat-tre, kementad ar marvioù a zo 10,4.

Evit pezh a sell ouzh ar politikerezh, e tiskouez pegen kaer eo deut buhez ar vro da vezañ kerkent ha m' eo bet dieub. »

BJORN THORDARSON
« Iceland ».

ER GROENLAND. — N' eus ket a wask dieub er Groenland. Keleier kempennet gant Kopenhagen a vez skignet dre ar Radio. En teir c'hêr vrasañ, ar Mererezh a embann bemdeiz ur follenn keleier roneoskrivet.

Tud ar Groenland a gar lenn. Met n' o deus ket kalz a levrioù. Diaes ha ker eo treiñ ul levr e Groenlandeg. Koulskoude ez eus bet moulet troidigezhioù eus Jul Vern, Kipling, ha nevez 'zo daou skrid : « Groenlandad » ha « Petra eo an Demokratelez ? » hag an daou romant kentañ skrivet gant Groenlandiz, unan gant Mathias Storch, « Singnagtuak » (Huñvre Groenlandat) : an hini all gant A. Lynge « Ukiut 300 — Ngornerat » (300 vloaz goude) o daou diwar-benn amzer da zont ar vro hag o klemm war he stad a-vremañ.

DIWAR-BENN AR C'HUDENNOU YEZH E NORWEG. — (An nebeut notennoù-mañ a dennomp eus ul lizher kaset deomp gant ur Breizhad a zo bet o vevañ e-pad un nebeut bloavezhioù e-ser Norwegiz, a zo deut da zeskiñ o yezh ha da anavezout mat-a-walc'h o bro.)

Pemp yezh-stad skandinavek a zo : Svedeg, Daneg, Norwegeg, Islandeg ha Faroeg. Diwar-benn ar yezhoù-stad Islandek ha Faroek ne lavarin tra nemet o deus miret doareoù kozh-tre gant troadurioù-anv hag all. Tost a-walc'h an eil d' eben ez int chomet hag amañ emañ al lec'h da venegiñ ar Shetlandeg, marvet er c'hantved diwezhañ en Inizi Kazh (Hanternoz Bro-Skos), a oa anezhañ an aspadenn diwezhañ eus al Lec'hlenneg kozh pe Norroneg bet komzet gwechall en Inizi Kazh, en Inizi Orc'h, e Biz Alba hag e meur a lec'h en Inizi Gall hag e Sutherland.

An teir yezh-stad all Daneg, Svedeg ha Norwegeg a zo heñvel koulz lavaret. Nemet mirourelоc'h ez eo an Daneg ha dreist-holl ar Svedeg. Da glevout ez eo Norwegeg ha Svedeg tost heñvel. An Daneg (ha Svedeg Suz-tre Sveden — Malmöhus) a zo disheñvel : r korzailhennek-spontus, distagadur plat-kenañ hep ton-skiltrañ. Daniz, Svediz ha Norwegiz en em gompren mat-tre : evel rannyezhoù emañ ar yezhoù-se kenetrezo, hag an esañ unvaniñ doare-skrivañ ne reas ket berzh, er c'hantved diwezhañ, dre ma chomas dichastre ar gouarnamantoù.

Bremañ, kudenn an Norwegeg a zo ur gudenn-stad, ha setu aze an diforc'h bras gant kudenn ar brezhoneg :

1840 : Daniz a guita Norweg, betek-hen proviñs danat abaoe 1400. Lezel a reont war o lerc'h an Daneg, yezh-stad nemeti e Norweg, yezh ar mererezh-bro, an ilizoù, ar Vibl, ar skolioù.

1880 : e-keñver an daneg e vez lakaet da yezh-stad ivez ur yezh lennegel diazezet war ar yezh komzet gant kouerien ha pesketaerien e kornioù distroañ kornog Norweg. Landsmal hen anvjod.

1907 : evit klotañ gant distagadur tud Oslo e vez a-berzh-stad kemmet un tammig doare-skrivañ ha yezhadurezh an Daneg : da skouer **flyde**, redek, a zeu da vezañ **flyte** ; **kage**, gwastell, **kake** ; **gabe**, dislevigen, **gape** ; **heste**, kezeg, **hester** ; **kastede**, taolas, **kastet**. Daneg skrivet evel-se a rojod dezhañ an anv Riksmal (yezh ar Riezh).

1917 : kemmadur nevez a-berzh-stad eus ar Riksmal. E bal a zo tostaat reizhskrivadur ar Riksmal ouzh hini al Landsmal. War un dro, kemmadur eus Landsmal 1880 evit tostaat e reizhskrivadur ouzh hini ar rannyezhoù komzet er reter (Oslo) hag ouzh ar Riksmal.

1938 : kemmoù nevez a-benn prientiñ kendeuzidigezh an div yezh-stad. Lod eus ar c'hemmoù a zo gourc'hemennet ober, lod all aliet ober. Al Landsmal a zeu da vezañ anvet Nynorsk (Norwegeg nevez), ar Riksmal, Bokmal (Yezh al levrioù).

1952 : a gav din ez eo bet degemeret gant ar Storting kemmoù nevez kinniget gant ar Spraknemnd (Kuzul ar Yezh) a venn unvaniñ Nynorsk ha Bokmal. Anv ar yezh nevez a zo Samnorsk (Norwegeg kevredet).

E 95 dre gant eus ar c'helaouennoù ha kelc'hgelaouennoù ez implijer ar Bokmal : kemmoù « aliet » 1938 ne gaver ket stank. Er skolioù o devez an div yezh gwirioù kevatal : rankout a ra ar skolidi deskiñ lenn ha skrivañ an div. Ar c'huzulioù-skolioù eo a zibab pehini a vo ar pennyezh.

Evel ma weler, ez eus div yezh e Norweg. An istor eo a daolfe sklerijenn war ar gudenn luziet-se. Setu amañ diskleriadurioù I.

Marm, kelenner Norwegeg e Skol-Veur London, hag Alf Sommerfelt, kelenner yezhoniezh e Skol-Veur Oslo :

« Da vare ar Vikinged e tegasjod al lizherenneg latin da Norweg diouzh Breizh-Veur. An Hen-Norseg, yezh mererezh-bro Norweg hag Island, a zeuas e-tro fin ar Grennamzer da vezañ disheñveloc'h-disheñvelañ diouzh an Norwegeg komzet. E 1319 ez eas da get lignez roueed Norweg hag ur roue svedat a savas war an tron. E dibenn ar c'hantved e voe unanet Norweg ha Danmark dindan ur roue hepken, hag an unvanidigezh a badas tre betek 1814. A-benn neuze he doa Norweg gouzañvet spontus gant ar vosenn hag ivez gant an Hansa alaman hag a waske ar vro, hag e Norwegeg, evel e Daneg hag e Svedeg, e oa deut un niver bras a c'herioù Niederdeutsch. Goude ar stagidigezh ouzh Danmark ez eas buhez lennegel Norweg war ziskar hag ar yezh komzet a bellaas muioc'h-mui diouzh an hen yezh lennek, o troaduriñ a-du gant an Daneg, Svedeg ha Krennsaozneg, ken e oa deut an Hennorwegeg tost digomprenadus da Norwegiz ar 16vet kantved. Ne oa kêr ebet er vro a c'hellfe ar yezh anezhi talvezout da skouer : n'eo ket souezhus eta e teuas an Daneg, ket ker pell diouzh an Norwegeg, da vezañ yezh skrivet Norweg ; edo ar roue hag ar mererezh-stad e Kopenhaon, ha Danmark a oa d'ar poent kalz pobletoc'h ha pinvidikoc'h eget Norweg.

« Goude ar Reizhadur Luteriat e stagas tud e Norweg da skrivañ adarre : Daneg a skrivjod, met gant un niver bennak a c'herioù norwegek, hag ivez un nebeut stummoù yezhadurel norwegek. Ar gargidi danat a gomze daneg met o bugale a gomze Norwegeg.

« En 18vet kantved avat, marteze endeo er 17vet, e savas un doare-komz boutin e gevred ar vro (Oslo ha tro-dro) : en em ledañ a reas an doare-komz-se ha diouti ez eo deut ar Riksmal.

« ...Pa zispartias Norweg ha Danmark e teuas levezon an Daneg skrivet da vezañ kreñvoc'h evit ur pennadig en abeg da welladur ar skolioù (a implije levrioù danek) met un emsav a voe : ar barzh Wergeland a grogas da norwegekaat ar yezh skrivet... »

Evel ma weler ez eo luziet-tre ar gudenn, pe kentoc'h ar c'hudennoù. Lavaromp eta en-berr 1. e treuzvevas an Norwegeg ha dezhañ bout levezonet gant an Daneg ha 2. e voe tamm-ha-tamm norwegekaet an Daneg skrivet betek dont da vezañ Norwegeg skrivet hiziv.

JEAN FREOUR, SCULPTEUR. — Dastumadenn eus 14 skeudenn o tiskouez oberennoù gant Yann Freour. 300 skouerenn moulet. E gwerzh e ti BALB, B.P. 108, Roazhon. Priz 400 lur. Klemm e reomp dre ma n' eus ket mui a arzourien yaouank e Breizh — dre ma seblant Breizh mont paouroc'h-paourañ war an holl dachennoù, ha dreist-holl war dachenn ar spered : levrig an Ao. Freour a zeu en e boent da ziskouez deomp n' eo ket kollet c'hoazh pep tra. Breizh-uhelad eo an Ao. Freour, hag en e holl oberennoù e tiskouez ar c'hempouez-se hag a zo merk Breizh-Uhel : kempouez etre kalon ha spered, etre poell ha faltazi. N' eo ket Yann Freour ur modernour evel ma oa Jorj Robin, da skouer, en e amzer : klasel e chom en e vicher, ha talvoudegezh e arz ne zeu ket eus ur souezh a-ziwar-c'horre, met kentoc'h eus sioulder don ar stumm unvanet gant kened an danvez. Rak kenedus eo an danvezioù implijet gantañ ha diouto e oar Yann Freour, gant un ijin sioul ha galloudus, kreñv en e sioulder evel ijin Breizh-Uhel, dieubiñ ar jestr a zo reizh hag an neuz a zere : e **Sant Herve** a darzh evel ur c'hoarzh truezus diouzh ar greunvaen roz, hag e **Itron Varia ar Gwinizh** a

gresk he madelezh eus an derv. **Sant Erwan,** prenet gant mirdi Roazhon, a zo un oberenn greñv, hag e **Itron Varia** (niv. 10) loavus he douster. Aliañ a ran al levrig-se, embannet dindan ur skeudenn eus « Breizh kevrinadel » d' an dud a gar an traoù kaer.

DISKOUEZADEG TAOLENNOU LANGLEIZ. — Un diskouezadeg eus taolennoù Langleiz a zo bet graet etre ar 7 hag an 21 a viz Du, e Roazhon.

BODADEG AR C'HENDALC'H KELTIEK. — Bodadeg ar Poellgor a zo bet graet e Gwengamp d' ar c'hentañ ha d' an 2 a viz Du. Per Even a oa kadoriad ha Jarl Priel sekretour. Setu ar c'hudennoù a zo bet komzet diwar o fenn : ar geriadur, gwerzh al levrioù, an deiziadur, an embannadurioù evit ar vugale, Emglev an tiegezhioù hag hol labour war ar maezioù.

RANNYEZH DOUARNENEZ. — Ur stagadenn d' ar studiadenn diwar-benn Rannyezh Douarnenez a zo bet liesskrivet. Er stagadenn-se e vezo kavet, dreist-holl, gerioù a vije bet feuket tud zo ganto ma vijent bet moulet war « Al Liamm », dre ma n' int ket dereat-tre. Bez' ez eus ivez gerioù all, a zo bet dastumet goude ma oa skrivet ar roll kentañ evit ar gelaouenn. Priz al levrig a zo 50 lur. Goulenn anezhañ digant ar sekretour. N' eus ket bet liesskrivet kalz skouerennoù.

LABOUR. — Klask a reer, evit labourat e Roazhon, ur BREZHONEGER, pe ur VREZHONEGEREZ, hag a oar SKRIVEREZAN mat. Al labour a ginniger a zo labour da badout a-hed ar bloaz. Karout a rafed degemer goulennoù buan a-walc'h. Skrivañ d' ar gelaouenn en ur lakaat un timbr evit ma vo kaset al lizher d' an ti a ginnig al labour.

GWALARN. — Klask a reer atav da brenañ, evit klokaat un dastumadenn e Kembre, an niverennoù-mañ eus Gwalarn : 1 da 6, 63, 64, 69, 70, 72, 73, 82, 83 ha 98.

A-hend-all e klasker an niverennoù-mañ evit un dastumadenn all, e Kembre ivez : 59, 63, 64, 70, 75, 77, 78, 83, 85, 86, 88, 90, 92, 93, 98, 115/116, 118, 121.

KLASK A ZO... war an niverenn 131 eus GWALARN, an hini hepken a vank da zastumadenn « Itron Varia Vreizh ». An hini a c'hellfe gwerzhañ an niverenn-se, pe hen eskemmañ evit un all, a zo pedet da skrivañ da Vadalen St-Gal de Pons, ar Salioù Bihan, Gwengamp.

...war levr roneoskrivet Trezien : « L'Avenir du Breton », embannet e-pad ar brezel. Skrivañ d' ar gelaouenn.

DA WERZHAN. — Un nebeut skouerennoù eus « Canticou tennet eus Telen ar C'hristen » hon eus da werzhañ. Ar c'hantikoù-se a zo bet savet e brezhoneg gant ar misioner protestant kembreat W. Jenkyn Jones, a brezegas e korn-bro Lechiagat hag a varvas eno. El levrig-se e kaver komzoù « Bro gozh va zadoù » evel ma voe savet da gentañ gant W. Jenkyn Jones. Ar priz a zo 60 lur. Skrivañ da P. ar Bihan.

LEVRIOU

RE BENNAVEL, gant Roparz Hemon. — Eil levrig e brezhoneg eeun moulet gant Skridoù nevez eo « Re Bennavel ». Kontañ a ra en un doare fentus buhez un tiegezh en amzer da zont.

Teñzorier : Y. Tymen, 30, rue de la Résistance, Quincy-sous-Sénart (S.-et-O.). C.C.P. 572-325 Paris.

L'AGE DE BRONZE ANCIEN EN BRETAGNE, gant J. Cogné ha P.-R. Giot. — Ur studiadenn war oadvezh an arem e Breizh savet gant hor mignon P.-R. Giot. Al levrig a goust 150 lur. P.-R. Giot, rue du Thabor, Rennes. C.C.P. 612-58.

UL LEVR MANAVEG. — Ur strollad kontadennoù Manaveg a zo o paouez dont er-maez. Skrivet eo bet gant ur c'hembread an Ao. Arthur S. B. Davies a oar ivez brezhoneg. Evit kaout « Skeeolyn Cheeil-Chiollee », strollad kontadennoù e Manaveg skrivañ da : Mr. Davies, « Bro Dawel », Tan-Yr-Allt Road, MOCHDRE, COLWYN BAY, WALES.

LES COSTUMES DES POPULATIONS BRETONNES, gant R.-Y. Kreston, rakskrid gant P.-R. Giot. — Al levr-mañ, frouezh a 30 vloaz a labour a vo embannet e lodenn gentañ, war-dro 100 pajenn ennañ, e derou ar bloaz a zeu. Rakprenañ anezhañ a c'heller betek an dibenn a viz Meurzh : 500 lur franco, C.C.P. 9405-32, Musées Préhistoriques, rue du Thabor, Rennes.

UR PEZH-C'HOARI BREZHONEK EMBANNET E FRIZEG. — Unan eus pezhioù-c'hoari Roparz Hemon, MEURLARJEZ, a zo bet troet e frizeg ha moulet nevez zo e stumm ul levr. Krediñ a reomp e c'hellimp kaout un nebeut skouerennoù eus al levr-se da werzhañ e Breizh. Ar priz a vo 150 lur. Ar re o deus c'hoant kaout, kasent o anv ha 150 lur d' ar sekretour a-raok an 31 a viz Genver.

Roll ar Pennadoù

embannet war *Al Liamm*

Bloavezh 1952 (niv. 30-35)

Anvioù an oberourien renket hervez urzh al lizherenneg

(31/4 a dalv kement ha niv. 31, paj. 4)

AR MASON (Roperzh)
Bangor 31/4
Kan ar Serafin 31/6
Kêr an Douar-Bras 31/9

BENEAD
Breizh hag ar Bed 35/68

KERLANN
Gwiglann, bro chelgenn 35/34

KLERG (M.)
An eostig-bailh 31/42
Noz Kala-Mae 32-33/9
Kaoz an tort bihan 34/23

DENEZ (Per)
Rannyezh Douarnenez, gerioù 31/48
Kontadenn e stumm ur pezh-c'hoari 32-33/41
Rannyezh Douarnenez, roll ar gerioù 32-33/131
» » 34/43
Maronad 35/15
Ar Gouezeleg 35/62

DREZEN (Youenn)
tr.
Kavell ar c'hazh, Walter Scott 32-33/70

EVEN (Arzel)
tr.
Sell ar barner, Ernest Hello 30/17

GLANNDOUR (Maodez)
tr.
An Dasson Plom hag an Dasson Aour, G.-M. Hopkins 32-33/5

Karantez, Jord Herbert 34/4
Barzhonegoù 35/3
Ar pinsin dour
Skeudenn ar bed
Ar valafenn
Arsav
Sec'hed
Gouelec'h
Enklask
Hinon
An anvioù-badez brezhonek 35/47

HELLO (Ernest)
Sell ar barner 30/17

HEMON (Roparz)
Sibylla 30/8
Petra eo Skourr Breizh ar C'hendalc'h keltiek 30/66
Irish dialects and irish-speaking districts, teir brezegenn 30/69
Roperzh ar Mason hag hor yezh 31/36
Roperzh ar Mason hag ar Politikerezh 31/38
An Horolaj Ruz 32-33/27
O klask hol lennegezh kozh 32-33/104

HERBERT (Jord)
Karantez 34/4

HOPKINS (Gerard Manley)
An Dasson Plom hag an Dasson Aour 32-33/5

HUON (Ronan)
Ober 32-33/3
Un emgann 34/3
Ar Vro hag ar Bed 34/52
tr.
Ar Sklerijenn, Anne Wadman 34/16

LANGLEIZ
Mamennoù Tristan hag Izold 30/60
Roperzh ar Mason, ur skouer e pep keñver 31/23

NAONED (Aldrig a)
Rann-yezh Bro-Gernev 35/55

OLIER (Youenn)
Prederiadennoù e sigur un nebeut skrivagnerion vrezhonek,
Roperzh ar Mason 31/29
Jakez Riou 32-33/96
Abeozen 34/37
Divi Kenan Kongar ..... 35/2(

PENNAOD (Goulc'hen)
Bout e lavarzont din 32-33/8

PENNWERN (dastumad)
Kemenerez Lanhuon 30/3
An Tourello 30/5
An Arc'hanteg 32-33/10
Intanves Tonquedek 32-33/13
Koattredrez 32-33/15
Al laourez Mari Derrien 32-33/20
Gwerzh Merzherion Landreger 32-33/21
Pardon Landreger 34/5
Dom Ian ar C'haro 34/7
Philipp Olier 34/9
Groah Aes 34/10
Ar beleien 34/12
Goulenn a eured 34/13
Ar ribot 34/14
Charivari 34/15
Ar Wrek Laour 35/9
An Dukes annan 35/12

PRIEL (Jarl)
Kleñved an Togn 30/29
Al Lestr Pembroke 35/19

ROLLAND-GWALC'H (P.)
Hon Dispac'h hag hon Istor 32-33/90

SCOTT (Walter)
Kavell ar c'hazh 32-33/70

TREIZHERMOR
Kudenn ar geriadurig 32-33/126

WADMAN (Anne)
Ar Sklerijenn 34/16

Ti-Moulerezh «AR SKREV» - Bali Bariz - AR BAOL
Diskleriet hervez lezenn : 4e trimiziad 1952 - Niverenn er voulerez : 9284
Ar merour : P. AR BIHAN

GOULENNIT BUAN

ar ***c'harned timbroù*** embannet gant Al Liamm en enor da labourerien hor bro :

Micherioù Breizh

ar grampouezherez, ar priajour, ar pesketaer, ar benermein, ar saver-kezeg, al labourer-douar.

Skeudennoù e tri liv disheñvel gant P. Peron.

Daouzek timbr e pep karned.

Priz ar c'harned : 100 lur.

GOULENNIT IVEZ :

...hor ***c'hartennoù-post*** en enor da Vreizhiz vrudet :

1) Penngwern, gwerinoniour 2) Itron Sant Priz, dastumerez kanaouennoù.

10 lur ar pezh.

...deizhadur 1953 : **skeudenn gant AN TIMEUR.**

20 lur ar pezh.

Mizoù kas : 15 lur.

Diskont 30 % pa brener 10 eus ur seurt da nebeutañ

AL LIAMM - TIR NA N-OG

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Komanant - bloaz :

war baper boutin, 1000 lur

war baper kaer, 1500 lur

Komanant-skoazell: 1500 lur

Rener : **Ronan HUON**

23, rue de la République

BREST

Merour : **P. LE BIHAN**

13, Route de Vaugirard

MEUDON (S.-&-O.)

C. C. 5349-06 Paris

"IMPRIMERIE LA MOUETTE"

LA BAULE